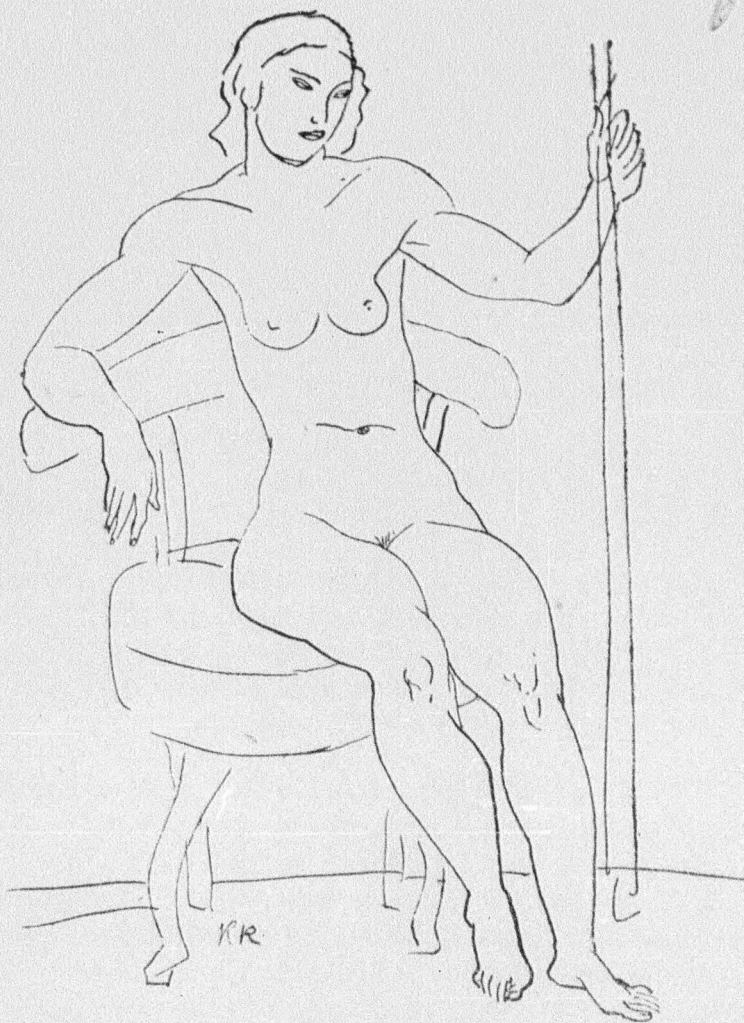

60-01

munka

kulturbeszámoló szerkeszti: kassák lajos

1938 április X évfolyam 60 szám

Hajnal ébredése

Üdvözet az ujszülöttnek. Halleluja néki
ki vérző köldökkel és csukott szemekkel érkezett.
Harmatos még az éjszakától és nem is sejt
hogy a fehér angyal és a fekete ördög
házuk küszöbén viaskodik esendő húsáért
s a halhatatlan lélekért, mely életét betölti.
Itt van már, de alszik öntudatlan.
Olyan, akár egy frissen szakított rózsza
és messze és messzebb és még messzebb
az erdei tisztáson egy pacsirta száll föl
róla dalol és helyette is megfürdik
a hajnal patakzó fényeiben.

Titokzatos játék

Bármerre indulj, találkozol velem
én vagyok a szél, ki a nap húrjain babrál
s a szelid tekintetű este is én vagyok
ki bő és gyapjas köpenyével betakarja
a nyugtalankodó világot.

Figyeld az angyalt, ha belép a templom kapujá
mennyire hasonlít rám, ki egy vagyok vele.
S emlékszel-e az elítéltre? A bitó alatt állt
s ahogy félig meztelen, irgalomért könyörgött
nyakcsigolyáján egy anyajegy barnállott
éppen úgy, mint az enyémen.

A születést és a halált énekli szívem
miközben vádol, önön bűneit hadarja.
S ha megjön az óra, melyben a halál leterít
láthatod majd, nem egyedül távozom
s mint vad lovas, míg átvágok a csapáson
homlokomon fénylik a hold karéja.

Külvárosi éjszakában

Visszavágyódom falumba, Apámhoz és Anyámhoz
térdet hajtánék előttük, bocsássák meg bűneim.

Hogy ötvenéves elmúltam, fölkel az árva gyermek
ki szívem párnáján aludt és felőlem álmodott.

Óh, mily semmiségnek tűnik Apám zengő haragja
Anyám kezében a vessző barkás fűzé változott.

Mint fűszál a zsiros röghöz, úgy kötődöm hozzátok
holtomig szenvedek értetek, áldással a nyelvemen.

2047

S a tájat sem feledtem el, hol egyszál ingben éltem
a folyót kék fodraival s láncán a vén komondort

S a házra is gondolok, ahol körtefánk virágozik
csibéivel a Fiastyúk, ajtónk előtt szemelget.

Igy csatangolok én a zord városokban, így bizony
vággyal a szívemben s gyászszalaggal a kalapomnál.

A hidon

Kivel cseréljek sorsot e világban
kinek a nyomába lépjek, hogy tovább jussak
a földön, melynek gyermeke vagyok.

Ha átléptem a sövényeken
melyek tövissel keresztezik utam,
a híd korlátjának dülten állok egyedül
és érzem, amint az idő tovafolyik
alattam és fölöttem
s az angyal, kihez hiába könyörögtem életemért
egy aggastyánt vezet át mögöttem a hidon.

Óh, képzeletem virágzó kertjei
emlékfüzérek, melyekben csókjaim tüze piroslík.
Ha végiggondolom, ki voltam és ki lehettem volna
vasban és vérben vonulnak el előttem az évek
az ég színén fehérén és kitárt szárnyakkal
elhagyott bölcsöm árnyéka lebeg
mint a halálra sebzett galamb
s az este könnyei remegnek a füveken.

Nem vigasztal, hogy a gyász kereplői mögött
már hallani a közelgő húsvét harangjait.
Nem vigasztal, hogy Istennek egyfia
ki érettünk halt meg, nemsokára feltámad.
A folyó hullámaiban tükröződik arcom.
Hol vannak barna fűrtjeim, hová tűnt mosolyom?
Az ének, amit tegnap énekeltem
mint jégeső hull vissza a magasból.

Óh, harcaim és szerelmeim hiábavalósága.
A hajnal virágai becsukják kelyhüket
s én egyre gyámoltalanabban kérdezem
kivel cseréljek sorsot e világban
kinek a nyomába lépjek, hogy tovább jussak
a földön, melynek gyermeke vagyok.

Kassák Lajos

munka

Idézet egy ünnepi beszédből

A tudomány és a művészet az élet legmagasabbrendű megnyilvánulása. Nem egyszer hangoztattuk, hogy az eldologiasodás és az erőszak mindent elsöprő mai zürzavarában az igazság és az etika szempontjából, fel kell szabadítani a tudományt és a művészetet a pártszempontok és a napi politika jelszavainak befolyása alól. Csak így valósíthatják meg céljaikat és csak így lehet a belső emberi és a külső objektív valóságot, az alantas érdekek elszigetelő és demoralizáló tendenciája ellenére is szabadon kutatni és megismerni. Az igazság ereje önmagában van. Épen ezért kell örülnünk, hogy Szent-Györgyi Albert professzor a szegedi egyetemen 1938 április 7-én, diszdottorrá avatásakor hangoztatta, hogy sohasem vezette az a szempont, hogy közvetlenül használható gyakorlati dolgokat találjon. Szerinte is a tudomány elsősorban az igazságot keresi.

De tudjuk az önmagáért való igazság kutatásának megmutatkozónak gyakorlati eredményei is. És ugyanakkor az ilyen szempontoktól vezetett kutatás erkölcsi és szellemi értékeket is kitermel magából, amelyek nélkül a szó mélyebb értelmében nem tudnánk élni. Ezt a szellemi magasabb rendűséget fejezte ki Szent-Györgyi Albert az említett ünnepségen elhangzott beszédében, mikor többek között azt mondta:

„Az egyetem a legmagasztosabb intézmény, amelyet a társadalom eddig magából kitermelt. A professzor a szó értelménél fogva az, aki nyíltan tesz hitvallást a maga legbensőbb meggyőződéséről, aki keresi az igazságokat és ha azokat megtalálta, azokról félelemnélkül tesz nyíltan tanubizonyságot, tekintet nélkül minden külső hatalomra. Az igazságoknak ez a törhetetlen keresése és szeretete, a szellemi szabadság az egyetem éltető levegője s maga az egyetem is csak addig élhet és tarthat számot magas helyzetére, míg ezen hivatásának eleget tesz és nem adja el magát a nap divatos jelszavainak, nem helyez pártnézeteket az örök igazságok helyébe.

— Az egyetem az emberiség legdrágább kincsének, a tudásnak őrzője és fáklyavivője, a legszebb érzések és vágyak kiellégítésének helye, a tudás keresésének, a tanításnak és a tanulásnak tűzhelye, ahol nincs keresnivalója a túlekedő pártharcoknak és a gyűlölködésnek.

— A mai háborgó világban pedig különösen megbecsülhetetlen menhely az egyetem a megnyugvásna vágyó életnek. Ha széjjelmezzük a világban, látjuk, hogy a nemzetek közti viszonyt a gyűlölet, a félelem, az uralomravágyás és az önzés jellemzi, hogy mindenki a saját fajtát, nemzetiségét és nyelvét akarja a másik fölébe helyezni, hogy a polgárok békés munkájának gyümölcseiből világszerte az uszítás eszközeit kovácsolják.

— Nem az a lényeg, hogy a magunk nemzetiségét, fajtát vagy pártját helyezzük mindenki más fölé, hanem az, hogy a tudást helyezzük a tudatlanság fölé, a képességet, szaktudást, tehetséget a protekció és pártérdem fölé; a szeretetet a gyűlölet, a megértést a marakodás, az építést a rombolás fölé.”

A Munka előző számában Roger Martin du Gard mélyen emberi és a művész nemes hitével telített nyilatkozatát közöltük s most mintegy testvéri szózat hangzik föl mellette Szent-Györgyi professzor be-
széde. A szellem emberei kezet nyújtanak egymásnak a káosz fölött és egyben példát szolgáltatnak mindazoknak, akik velünk együtt hisznek a kultúra hivatásában s a társadalmi egyensúlyállapot megteremtésén fáradoznak.

2049

Gró Lajos

A pályaház felé

*Zsebembe mélyesztem az ócska gondot,
s testvérét a panaszt a folyóba ejtem,
hogy a pályaházig eljuthassak végül,
a pályaházig, ahol nem fúj a szél,
nem bánt a csönd és nem örködik
a fegyveres katona, ki úgy hiszem
minduntalan rohamra vágyik.*

*Ott várj reám, én bizton eljövök,
az áldott lárma már pöfögve int;
mennyi gyorsvonat és mennyi ablak
áll útra készen a kristályos üvegtető alatt!
Ott állsz majd te is és a nagy kalap mögül
mint ujdonsült apám korholsz és megszidod
opálos színben úszó rendetlenségemet.*

*Már füttyül, robog és énekel a pályaház,
kigördül a sineken az ezerszínű fény
és a világot betöltő játszi hang
menthetetlenül a tengerbe zuhan.
Ki rakta elibénk mind e roppant málhát?
Ki adta kezembe a tejesüveget?
Óh meddig jártam a virágzó és hervadó időben
amíg komoly apára leltem?*

*Most elindulunk.
Sem te, sem én nem tudjuk merre visz
s mit tartogat a szálló földeken
az ilyen bizonytalan nagy utazás.*

Havas Endre

munka

Az új táncművészet kibontakozása

Nemcsak a régi mesékben akadnak legkisebb királyfiak, akik oda-hagyják apjuk udvarát, kalandot keresni, nélkülözni, királyi seregek helyett egy szál karddal szerencsét próbálni, mindent előlről kezdeni, akárcsak a mesebeli szegénylegények, legfeljebb segíti őket az az érzés, hogy önként hagyták oda apjuk kincses országát. A huszadik század szellemében, művészetében nem egy ilyen fordulatot láthattunk, tán egyik sem feltűnőbb, mint az új táncművészet kivonulása a ballet régi, gazdag, királyi birodalmából. A maradiak, akik valaha Anna Pavlovában, Tamara Karsanivában gyönyörködtek volt, elhülve kérdezték, mi ez az értelmetlen újakezdés a világ legfejlettebb, legpontosabb, legcivilizáltabb művészi módszere után. Bárdolatlan forradalom, mely értelmetlenül megtagadja a leggazdagabb örökség átvételét és földhöztapadt daccal lázong a finomság, a lebegés, maga a tündérvilág ellen? gyerekes góg, amely mindent előlről akar kezdeni és egész világot képzel a maga kezdetleges mozdulataiba? vagy egyszerűen tehetetlenség, amely erényt csinál fogyatékságaiból és az ügyetlenséget természetességgé dicsőíti? Valljuk be, a felháborodás nem volt érthetetlen. Csakugyan a művészettörténet egyik legtékozlóbb mozdulata volt ezt az örökséget elvetni és koldusként szerencsét próbálni. De a történelem általában tékozlásokkal gazdagodik és ki ne értené meg, hogy a legkisebb királyfi nem érezte jól magát a királyi udvarban és hogy a mese bölcsesége sokszor biztatóbb örökségnek tart egy tarisznya hamuba sült pogácsát egész hadseregeknél? Különben is túl hosszú összhang, a túlélésűlt báj, a túl szabályos technika után maga a művészet mindig megújuló szelleme kívánja a merészebbet, a kalandot, a találkozást az őszivel, ha az bájtalanabb is. A rómaiak táncművészete valószínűleg kecsesebb, gazdagabb, fölényesebb volt a keresztények vallásos ihletésű táncainál. Különben a ballet is létrejöttét annak a megújuló szellemnek köszönheti, mely a tánc középkori, megszállott formáival, a misztériumokkal, szertartásokkal, könmenetekkel, sőt a középkori tánc legvégletesebb ösképeivel, a haláltánccal és vitustánccal szemben megteremtette ezt a légies, világos és világi műfajt, mely sem az istenit, sem az ördögöt nem akarta már ábrázolni, csak éppen az emberi életet tündérvé varázsolni a színpadon. Egyik legünnepeltebb alakja, Camargo még ma is előttünk él és elragad bennünket, amint lábujjhegyre áll Lancet képen. Azt mondják, ő volt az első ballerina, aki lábujjhegyre állt. A festményen a rokokó ízlésű kert közepén, bájos szoknyájában, bájos mosolyával, mintha igazi géniusza volna annak a tündéri büszkeségnek, mely megmutatta, mire képes az addig sárnak és pornak vélt emberi test. Akárcsak szellemi rokonai, a tizenharmadik század filozófusai az ést, úgy ő a test törékeny, légies fegyelmét fölébe helyezte a mennyei ihletésnek és a pokoli ösztönöknek. Mindazonáltal Camargo technikája kisebb lehetett, mint egy mai ballerináé, semmiesetre sem tudott olyan szédítő piruettekét csinálni. A ballet, ahogy távolodott a középkortól való felszabadulás első, erőt adó lendületétől, annyira kez-

dett megmerevedni. Csúcspontra talán Eissler Fanny, aki virtuóza volt a tündériségnek, lebegésnek. De ő már veszedelmes újítást vezetett be, a spiccelést megkönnyítő balletcipőt. Ettől fogva már nem lehetett nagyon élesen megkülönböztetni, minek köszönhetjük a ballet báját, a ballerina művészetének, vagy csak a túlszoknyának és balletcipőnek. Ettől fogva a ballet kezdett iparrá válni, másrészt pedig úricsaládok illendő és kötelező nevelési eszközévé. Mindig kevesebb remény maradt arra, hogy egy Camargohoz, Eissler Fannyhoz hasonló nagy művész kifejezési lehetőségét megtalálja benne.

Ennek ellentmondani látszott az orosz ballet felragyogása, kései és talán legszebb virága ennek az alkotóerejében már hanyatló műfajnak. De az orosz balletnek egészen sajátos előfeltételei voltak és más forrásokból eredt, mint idősebb testvérei, az olasz és a francia ballet. Elsősorban az orosz ballet tisztiiskolából fejlődött balletiskolává még a tizenharmadik században, Anna cárnő idejében. A hadapródok közül a legszembetűnőbbeket, legalkalmasabbakat szemelték ki táncosokká, ép olyan szigorúan, habár művészien nevelték őket, mint a többi hadapródot a hadseregükkel kissé játékszerűen foglalkozó orosz uralkodók sok gondot fordítottak rájuk. Ebből a katonai eredetből mindvégig megőrzött valamit az orosz ballet. A legkülönbözőbb hatások növelték nagyra. Felülről a némileg barbár, némileg túlfinomult orosz arisztokrácia táplálta művészi ízléssel, művészi légkörrel az orosz nép táncosokkal és valószínűleg nemcsak táncosokkal, hanem lélekkel és az orosz néptánc már eredetében is nagyigényű, gazdag formáival. Dzagilev szervezőereje a zenészek, festők, költők egész seregét állította az orosz ballet szolgálatába. Ezért tudott az orosz ballet annyi újdonságot, gazdagságot, ragyogó színt adni a régi műfajnak. Emberit és tündérit egyszerre. Egyfelől Anna Pavlovát, másfelől Nizsinszkijt. Különben már kissé hűtlenné vált a régi, szabályos ballethez, hiszen Nizsinszkij például, ahogy táncaiból, életrajzából, naplójából elénkrajzolódik alakja, valószínűleg közelebb állt Dosztojevszkij világához, mint Watteauéhoz, Lullyéhoz, Eissler Fannyéhoz. Későbbi fejlődésében is mutatkoztak a ballettől idegen vonások, sokak szerint részben az új európai táncáramlatok főleg Izadora Duncan hatása alatt. Nizsinszkij példájú utolsó táncaiban már mezítláb táncolt. Ő nemcsak a világ leglégiésebb táncosa volt, hanem tolsztojánus is, nemcsak a fényeset, lebegőt akarta megmutatni, hanem az emberi lélek sötét mélységeit is. Ha más nem, már ez a feszültség is kettéhasíthatna volna lényét. Nem véletlen, hogy éppen akkor tört ki rajta az örület, amikor Svájcban egy összehívott társaság előtt a háború borzalmait kezdte eltáncolni. Az orosz balletet a forradalom széttörte és szétszórta, de saját végzete valószínűleg szintén erre a sorsra juttatta volna. Remek, túlfeszített művészet volt, törekény egyensúly, csodálatos és érthetetlen, fel kellett bomlania. Természetesen Európában még élnek tiszteletreméltó képviselői, mint a kitűnő Szergej Lifár és szelleme, ízlése, technikája az európai régi balletre is üdítően hatott. De nem kell azt gondolnunk, hogy az idősebb királyfiak, akik otthonmaradtak apjuk udvarában, silány emberek voltak. Valószínűleg egész szépen elkörmányozták a rájuk maradt biro-

munka

dalmat. Csak éppen nem ők szálltak szembe a sárkánnyal, nem ők győzték le az óriásokat, nem ők jutottak el a világ végére. . .

Nem véletlen, hogy az első táncosnő, aki szakított a ballettel amerikai volt. Amerika bátorító, hagyománytalan légköre kellett ahhoz, hogy valaki ezzel a kápráztató, lenyűgöző hagyománnyal szakítani merjen. Izadora Duncan a köztudatban úgy szerepel, mint aki feltámasztotta a görög táncot s újjátása az volt, hogy a ballet helyett a görögöket akarta követni. Ez azonban csak igen kis részben igaz. Duncan, még mielőtt a görögöket ismerte volna, már a „természetes” tánc híve volt, a görögök csupán felszabadítóan hatottak rá s ő is rájött, mint annyi más művész, hogy a görögök, bátrabbak és szabadabbak lévén a legvadabb moderneknél, hagyományuk a leghathatósabb fegyver minden megmevedett klasszicizmus ellen. De hogy semmiképen sem klasszikus, görögös táncosnő, ezzel ő maga is tisztában volt. Mint emlékirataiban írja, igazi táncmesterei Nietzsche, Rousseau, Walt Whitman voltak. Nem szabad ezen meglepődnünk. Izadora Duncan rendkívül irodalmias táncosnő volt. Táncelméleteinek alapvető tétele, hogy a tánc elsődleges forrása nem a test, hanem a lélek s mindenekelőtt erre a belső hangra kell figyelni. Mindenesetre ködösebb módszere a táncnak, mint a kristálytiszta ballet, de ezt az alakatlan alkotó kedvet a zenén kívül a könyvek, képek, szobrok, bölcséleti rendszerek nem éppen elsődleges ihlete segített körülhatárolni s a megszokott táncnál sokkal problematikusabb, értelmibb légkörbe emelni. Az pedig természetes, hogy Duncan éppen Nietzschét, Rousseaut, Walt Whitmant tekintette legfőbb eszményképeknek. Nietzschéhez vonzotta őt a görögségnek hasonlóan forradalmi, dyonisoszi szemlélete s hogyne felelt volna meg neki az a filozófus, aki csak egy táncoló istenben tudott volna hinni. Az is magától értetődik, hogy azt a táncot nem éppen balletnek képzelte Nietzsche. Rokonsága Rousseauval még szembetűnőbb. Hiszen Izadora Duncan tekinthető a tánc Rousseaujának. Nem csak azért, mert a táncba ő vitte be a természetet s nemcsak, mert a tánc és az életfelfogás terén szembeszállt minden szabállyal, renddel, hanem főleg, mert saját egyéniségét oly rendkívül nagyra becsülte. Az addigi táncosok, még a legnagyobbak is, mint Camargo, Elssler Fanny, nem annyira egyéniségükkel, mint szépségükkel, tudásukkal váltak ki a többiek közül egyéni jellegüknek háttart szabott a ballet lenyűgöző művészete. Duncan ezeket soha nem tudta megérteni. Amikor Moszkvában járt, megismerkedett az orosz ballettel, melynek néhány tagja szeretettel fogadta; ő ezt a szeretetet nem igen tudta viszonzni. Láttá előadásait, láttá Anna Pavlovát otthon gyakorolni és láttá, hogyan készülnek a ballerinák hosszú órákon át a balletiskolában, egy kopár teremben, melynek egyetlen dísz a cár arcképe. Az az érzése maradt csak, hogy ez a művészet gúzsba kötése, hogy semmi pénzért nem lenne ballerina, s hogy a Pavlova arca olyan gyakorlás közben, mint egy mártirnőé, utána pedig kímerültségében alig tud enni. Nem, ő semmiképen sem érthette meg az orosz ballet kolostori életmódját. Bár legfőbb becsvágya a táncra irányult, ez is alá volt rendelve egyéniségének, mellyel szemben a filozófia, a költészet, gyermekei, szerelmi élete, pedagógiai, társadalmi, nőfelsza-

badító eszméi is hatalmas igényt támasztottak. Nizsinszkijról csak a felesége írt életrajzot, Izadora Duncan jellemzően saját maga írta meg életét. Ezekből a nőiesen bölcselkedő, kiissé bőbeszédű, de mindvégig izgalmas emlékiratokból kibontakozó egyéniség bámulatraméltó, de nem feltétlenül rokonszenves, mint ahogy Rousseaué sem az. S mint ahogy Jean Jacques Rousseau nélkül egész modern szellemiségünk nem jöhetett volna létre, még az sem, amely szembehelyezkedik vele, — a modern tánc mindenestől ennek a félig dilettáns táncosnőnek jegyében született.

2053

Ép ilyen érthető Walt Whitman iránti hódolata. Az öreg költő Amerika énekét hallotta és azt adta vissza verseiben. Duncan, mint ahogy emlékirataiban megírja, Amerika táncát szerette volna látni. De ebből a táncból szenvedélyesen kitagadta a sekélyes amerikanizmust, a jazzt, a charlestont, ezt a táncot olyannak képzelte, mint a Rocky Mountains boldog, szabad, felséges körvonalait. Walt Whitman a kezdeti, a puritán Amerika képviselője volt. Izadora Duncanban is Amerika nemesebb jellegzetességei egyesültek: a mérhetetlen szabadságszeretet, a puritanizmus, melyet csak úgy tudott megtörni, hogy a legvadabb, legszabálytalanabb szerelmi életbe menekült előle; a korlátlan lehetőségek átérzése. Persze ez nem mértéktelen üzleti szellemben nyilvánult, hanem abban, hogy a semmiből mindent akart és sok tekintetben tudott is elérni. Mert Izadora Duncan pályáját meglehetősen alulról kezdte. A „legamerikáibb” Amerikában, Kaliforniában született, 1878-ban, gyermekkorát San-Franciscóban töltötte. Apja kalandor volt, aki feleségét és négy gyermekét elég korán elhagyta; Izadora később innen magyarázta kalandvágyát. Anyja viszont minden művészetért rajongó széplélek lévén, tőle származtatta művészi tehetségét és mivel ír származású volt, lázongó természetét is. Anyja zongoratanítással tartotta fenn magát és gyermekeit, akik természetesen mind művészi pályára mentek. A testvérek mindvégig Izadora működését egészítették ki, ha nagyon nyomorgott, igyekeztek keresni rá, ha jól ment neki, belőle éltek és halála után az ő hagyományait folytatták. Anyja pedig hőiesen megosztotta vele a küzdelmeket, viszontagságokat, sokszor a nyomort. Izadora már tízéves korában abbahagyta iskoláit, hogy nővérével együtt a maga természetes táncrögtönzéseit tanítsa. Később balettiskolába irakozott, de nem bírta ki ott sokáig, ellenségei szerint, mert ügyetlen volt a balletthez, sajátmaga szerint azért, mert a szabad művészet nem bírja el a ballet értelmetlen béklyóit. Jelentkezett San-Franciscó legnevesebb színházánál, de a bemutatkozásnál a színházigazgató azzal utasította vissza, hogy táncával a templomba menjen, ne színházba. Végül Chicagóban elhelyezkedett egy híres amerikai színházi együttesnél. De itt sem érvényesíthette tehetségét s a fárasztó turnék alatt egyedül az vigasztalja, hogy közben Platont, Aischylost, Sophoklest, Euripidest olvasgatta. New-Yorkban különben a legelőkelőbb magántársaságokban is táncolt Lady Astor, Lady Vanderbildt előtt. Londonba is az ő segítségével jutott el. Persze e dúsgazdag hölgyek nem voltak éppen megértő mecénások s Duncannek olyan eszközöket kellett igénybe vennie, amelyre valamirevaló európai művész bizonyára nem lett volna képes. Tolakodott, könyörgött, köve-

munka

telt, zokogott, mikor egy hölgy sehogy sem akarta őt segíteni, elájult, földre vágódott előtte. Így se kapott valami bőséges támogatást, azt is néhol azzal adták át, hogy feltétlenül elvárják a visszafizetést. Éppen csak hogy a család útiköltsége telt ki belőle. Izadora Duncant különben főleg az vonzotta Londonba, hogy ott olyan emberek élnek, mint Meredith, Swinburne, Burne-Jones, a Rossetti testvérek, Whistler. Egyelőre persze nem igen került a közelükbe. Nappalait a British Múzeumban töltötte állandó bódulatban; bátyja lázasan rajzolta a görög szobrokat, vázákat, domborműveket. Éjjel többször fedél nélkül maradtak, volt nap, amelyiket valami fényűző szállodában töltöttek, ahonnan aztán fizetés nélkül távoztak. Lassan, amerikai összeköttetései révén, itt is táncolhatott előkelő társaságokban. Az angolok nem botránkoztak meg az amerikaiak módján meztelen lábain és tunikaszzerű kis táncingén — ezek voltak a legszembeszökőbb hadüzenetek az erkölcsnek és az addigi táncszokásnak — de nem is igen lelkesedtek érte. A konyhára se hozott valami sokat ez a szerepelgetés; sokszor néhány órai tánc után legfeljebb teával vagy eperrel kínálták. Annyi haszna mégis volt belőle, hogy a család egy nagy műtermet bérelhetett, melynek egyedüli bútorzata négy matrác volt, ezeket aztán nappal a falhoz támasztották és Izadora táncolhatott. Fordulat állott be életében, amikor felfedezte őt egy előkelő hölgy, a praerafaeliták rajongója s az ő révén bejutott London legfinomabb költőinek, festőinek, zenészeinek körébe. Ezek aztán nemcsak befogadták, hanem lelkesedtek is érte. Nevezetes bókot kapott az akkori walesi hercegtől, a későbbi VII. Edwardtól, aki azt mondta rá, hogy olyan szépség, amilyeneket csak Gainsborough festményein látni.

Londonból Párisba utazott, ahol, miután hetekig tanulmányozta a Louvret, a többi múzeumot és az opera könyvtárának tánc történeti részét, megint csak bejutott Páris szellemiségének válogatott társaságába, főleg Rodinnal barátkozott össze és Eugène Carrière-el, a kiváló festővel. Egyáltalában Duncant a művészek mindenkinél jobban értékelték. A nyilvános táncolás kevéssé vonzotta. Még Párisban felkereste egy német impresszárió, aki Berlinbe akarta vinni, nagy reklámmal, mint meztelános táncosnőt. Felháborodottan utasította vissza. Fő becsvágya az volt, hogy a kiváló művészek ismerjék el. Ezek persze nemcsak művésztükben értékelték őt. Saját maga bevállja, hogy a zseniális embereknek sohasem tudott ellenállni. Mint valami eleven emlékalbum gyűjtötte a lángelmék csókjait Londontól Moszkváig. Az igazi elsodró szerelem Budapesten érte először utól egy híres magyar színész képeben. Budapesten volt első, átütő sikere is. Itt lépett fel először nagyközönség előtt, az Urániában, harminc estén át. Emlékiratait, melyeket közel húsz évvel budapesti tartózkodása után írt, még mindig átfűti a Magyarországon töltött hónapok ragyogó emléke. Egyformán el van ragadtatva a budapesti tavasztól, a lelkes közönségtől, a bőséges, fűszeres ételektől, a magyar bortól és cigányzenétől. Elragadtatottságában cigányzenére is improvizált a tomboló közönség előtt. Vidéken is fellépett; Aradon, mélyen megindulva a tizenhárom tábornok történetétől, tiszteletükre az aradi mezőn gyásztáncot adott elő Liszt zenéjére. Budapest után Bécsben, Berlinben is hatalmas sikert aratott. Az így

szerzett kis vagyont arra használta fel, hogy családjával együtt eljusson álmainak földjére, Görögországba. A stílusbeli hűség kedvéért nem gőzhajón utaztak, hanem rozoga kis vitorlason, Byron és Homeros verseit szavalva és természetesen peploszban, tunikában, görög sarukban. Bámultak is a görög parasztok, mikor a rajongó család Karvassosnál partra szállva leborult megcsókolni a földet és amikor gyalogszerrel Kolonos és Athén felé tartott. Izadora egész görögországi tartózkodása alatt mámorban égett. Lelkesültségében megvett egy köves, víztelen kopár területet, ahol fel akarták építeni Agamemmon palotájának mását, mely a görög vallásnak, életnek és táncnak temploma lett volna. Bár a templom építése nagyon sok márványt, tehát nagyon sok pénzt követelt, elhatározta, hogy többé Görögországból el nem távozik; felfedezte a görögkeleti egyházi zene és művészet szépségeit, görög fiúkból ének- és tánckart alakított, megtáncolta Aischylos kórusait, táncolt a színházban, Dionysos templomában, a Pantheon előtt, mindenfelé és elbűvölte az athéni diákokat. Ezek sűrű forradalmaik egyikét vívták, most éppen annak érdekében, hogy a színházakba vezessék be az ógörög nyelvet. Természetes, hogy Duncan hévvel és táncal támogatta mozgalmukat, de ez nem akadályozta meg a görög királyt abban, hogy udvari színházába meghívja. Bár itt is sikere volt, nem nagyon kedvelte a királyt; általában sohasem tudta megbocsájtani az előkelő társaságoknak, hogy csak mint érdekességet bámulták őt, de valódi szeretetüket a ballet számára tartották fenn. A görög mámor abban a pillanatban elszállt, amint bankfolyószámlája kimerült. Ekkor rájött, hogy a görögséggel való azonosulás vágya ábránd, hogy a huszadik században élünk s ő valószínűleg rokonabb az indiánusokkal is, mint a régi Hellással.

Újra megkezdte kalandozásait, bejárta egész Európát, legtöbbször a szokott műteremberendezéssel, Abbáziában a tengertől és a természettől kapott újabb ihletet, Firenzében Botticellitől, akinek Primaveraját meg is táncolta. Münchenben viszont a német filozófusoktól, Schopenhauertől és főleg Nietzschétől. Bécsben görög táncaival nem ért el nagy sikert, de a Kék Duna keringővel megbolondította a közönséget, München művészi légköre nagyon megtetszett neki, Berlin merev álgörögsége azonban visszataszította s amikor a hódoló berlini diákok estéről-estére kifogták kocsijából a lovakat és ők húzták tovább, Duncan váltig biztatta őket, hogy szedjék össze magukat és rombolják szét a Siegesallee szobrait. Eleanora Duséval meleg barátságot kötött, Buenos-Airesben az argentinai forradalomhoz csatlakozott és a legünnepeltebb forradalmi költő mellé szegődött, Bayreuthban viszont a bolgár király udvarolt neki. Bayreuthban a Tannhäuserben is táncolt és nehezen bár, mégis elnyerte Wagner özvegyének elragadtatását. Németország általában nagyon megfelelt Izadora Duncan szellemének, itt alapította grunewaldi iskoláját is, melyben fanatikus tánceszményei érdekében ingyen vállalta el szegény kislányok teljes ellátását és kiképzését a táncra. Ehhez az iskolához a pénzt főleg egy gazdag angol úr szolgáltatta, tán az egyetlen, akihez nem a zsenialitás, hanem némileg a vagyon vonzotta. Három gyereke is született, de

munka

makacs feminista elveinek következtében nem volt hajlandó házasságot kötni, miután felfogása szerint a gyerek kizárólag az anyát illeti. Gyerekei tragikus véget értek, kettő autóbaleset áldozata lett, a harmadik mindjárt születése után meghalt. Izadora mindent egész szenvedéllyel űzött; gyermekeit mélyen gyászolta, de rögtön utána elfeledve Németország iránt érzett szeretetét, európaszerte élénk tanúságot tett az egyesült hatalmak mellett, hogy nem sokkal utána még hevesebb békepárti legyen. A háború után tehát meglehetősen kiábrándultan élt. Ekkor, 1921-ben kapta az orosz kormánytól a következő sürgönyt: „Csak az orosz kormányzat képes arra, hogy az Ön elveit megértse. Jöjjön hozzánk, mi fogjuk az Ön iskoláját megalapítani.” Ezt a meghívást Duncan fő diadalának tekintette s ekkor zárja le emlékiratait a legnagyobb reményekkel.

Izadora Duncan már járt egyszer Oroszországban, 1905-ben. Akkor a vonat nagy késéssel éjszaka futott be, s ennek köszönhető, hogy találkozott azzal a menettel, mely az 1905-ös munkásfelkelés áldozatait temette nagy titokban, nehogy a látvány újabb lázadást szítson. Ez a találkozás nagyon megrendítette, akkor határozta el végleg, hogy a nép ügyét fogja képviselni s az orosz arisztokráciát, melynek körében pedig szép sikere volt, végig ellenségesen szemlélte s ez az ellenszenv adott erőt neki az orosz ballettel szemben való elutasító szempontjaihoz is. Bizalommal ment tehát az új Oroszországba, mely ezt az egész régi, tündöklő világot lerombolta. Eleinte fenn is tartotta lelkesedését, meghódította a fiatal művészeket és tanította a szegény gyerekeket. De csakhamar rászemélt csalódására. Ebben a hangulatában akadt össze Szergej Jesseninnel, a század legnagyobb orosz költőjével. Az akkor már öregedő táncosnőnek talán ez a fiatal parasztfiú volt legnagyobb szerelme s az egyetlen, akivel, ha orosz módra is, házasságot kötött, bár a házastársak nem értettek egymás nyelvén. Szenvedélyes, de szerencsétlen szerelem volt ez. Miután az orosz forradalomból mindketten kiábrándultak, Berlinbe és Párisba utaztak. Jessenin ütötte, verte, rugdosta feleségét. Mikor egy ízben megkérdezte valaki Duncantól, miért tűri ezt, így felelt: „Nézze, Jessenin végeredményében paraszt és az orosz paraszt megszokta, hogy szombaton leigya magát és elverje a feleségét.” Jessenin többször kísérletet tett, hogy elhagyja Duncant, de nélküle sem bírta ki az életet, végül 1925-ben, Leningradban öngyilkos lett. Izadora Duncan élete rohamosan züllött lefelé. Sokat ivott, alakja megcsúnyult, de táncolt, mindig kevesebb sikerrel. A németek nem tudták megbocsájtani neki a háború alatti magatartását, mégis utolsó fellépésén, Párisban, kizárólag német zenére, Schubert és Wagner műveire táncolt. Nizzában, ahol barátai tartották el, öngyilkos akart lenni, megmentették. A véletlen megkönyörült rajta, mikor egy ízben autóba szállt, sálként nyaka köré csavart görög leple hátul beakadt a kerékbe s menet közben kitörte a nyakát.

Milyenek lehettek Izadora Duncan táncai? Egyesek, akik még látták, lelkesülten mesélnek róla, mások azt mondják, bájtalan és földhözragadt volt. Mind a két nézet érthető. Duncan nem válogatta meg, mikor táncol, fellépett röviddel gyermekének születése előtt is, sőt amikor már

öregedett, meghízott, megcsúnyult, akkor is. Akik ilyenkor látták, bizonyára nem igen gyönyörködhetek benne. De ha korábbi fényképeit nézegetjük, görögös táncait, a Primavera táncát, vagy akár egyetlen nyugodt mozdulatát, megértjük, hogy táncaiból igazi szépség és művészet áradt. Sőt ha iskolájának eredményeit tekintjük, akkor is világos, hogy tánca a természetességnek és művészi izlésnek finom összhangja lehetett. Biztos, hogy az orosz ballet utólérhetetlen technikai tündöklését meg sem közelítette. De ha gyönyörű is a lovaglás spanyol iskolája, nem ér kevesebbet a természetesen vágató ló szépsége sem s a lovak testének az a szenvedélyes, rend nélküli, bonyolultabb rendje, melyet némely modern festő képein láthatunk. Azt sem szabad elfelejtenünk, hogy a balletben a táncosok idegen koreográfiára táncoltak, a táncalkotó és a táncos tehát nem volt egy személy. Tán csak Nizsinszkij és Pavlova szerkesztették saját maguk utolsó táncaikat. A tánc Izadora Duncan személyében támasztott először tudatos igényt arra, hogy önálló, alkotó művészet számba vegyék. Duncan egy ízben újságíróknak azt a kijelentést tette, hogy a jövő elsődleges, legfőbb művészete a tánc lesz. Emlékirataiban megjegyzi, hogy ezen mindenki nevetett, kivéve a németeket. Csakugyan, táncszmúi Németországban hatottak igazán. Mint ahogy száz évvel azelőtt a német romantika indított forradalmat a francia klasszicizmus által megfékezett emberi lélek és művészet szabadságáért, most gombamódra szaporodtak Németországban az iskolák, hogy felszabadítsák az emberi test lelkét (német szóval Körperseele) a hétköznapi élet prózaisága, de egyszersmind a ballet természetellenes klasszicizmusa alól. Eleinte inkább mozgalmakat és elméleteket termeltek, mintsem kiváló táncosokat. Működésükben volt valami apostoli vonás. Eszméik szerint mindenkinek táncolni kell, mert csak a test felszabadulása teheti szabaddá az emberi lelket. Bár ők ezt nem úgy képelték, hogy mindenki menjen szinpadra, mégis, laikusokra is kiterjesztett táncfelfogásukkal a műkedvelők, kontárok egész sorát csábították a tánc területére s rövid idő alatt meglehetősen lejáratták a modern tánc fogalmát. Nézeteik alapvető homályosságát sokszor tudományoskodó pedantériával keverték. Vaskos könyvek százai jelentek meg, melyekben az olvasó a szép gyakorlatok fényképei mellett grafikonokat, mértani ábrákat, képleteket találhatott, melyek mind a tánc lényegét ábrázolták s a sok fölösleges sallang lassan-lassan kezdte elfedni eszméik eredeti nemességét, újdonságát, igazságát.

Ezeket a mozgalmakat a Duncanén kívül még két kezdeményező hatás váltotta ki. Ha Duncan a természetes mozgástól jutott el a művészetig, Jacques Dalcroze svájci zenetanár a zenetudományból indult el a természetesség felé. Ugy találta, hogy a zeneoktatás elgépiesedett, az átlagnövendékeknél semmi kapcsolatot nem talál az eltanult elmélet és gyakorlat, meg a természetes hallás között. Hogy ezt és a ritmusérzékét fejlessze, legcélravezetőbbnek találta az improvizációt s hogy a zenét minél teljesebben átélje a növendék, belekapcsolta a zenetanításba a mozgást is. Az 1905-ös solothurni zenekongresszuson bemutatta eredményeit, melyek nagy feltűnést keltettek. Bess Mensendieck asszony viszont az anatómiából indult ki s így alkotta meg az első, nők számára alkalmas, az eddiginél természetesebb tornarendszerét. 1911-ben

munka

alakult az első Dalcroze-rendszerű iskola Hellerauban. Ezt az iskolát ugyan feloszlatták 1914-ben, miután Dalcroze tüntetőleg visszavonult Svájcba, de az osztrák kormány 1925-ben felajánlotta a volt helleraui iskolának II. József császár egykori nyári lakását, a laxenburgi kastélyt, ahol az iskola, most már Dalcroze módszerét Mensendieck módszerével gazdagítva továbbfolytatta működését s táncsoportja, előbb Kratina, majd Rosalia Chladek táncosnő vezetése alatt Budapesten is bemutatkozott. Rudolf Bode szintén Dalcroze nyomán indult el, de a kifejező gimnasztika volt az eszménye. A nálunk is ismert Gindler rendszere a modern emberben a gépies élet görcsös idegességét akarja feloldani. A mozdulatokba való bensőséges elmélyedés által az élnitadás természetes ritmusához szeretné az embert visszavezetni. Módszere kissé egyoldalú, könnyen félreérthető, de a maga nevében igen alapos. Rudolf Laban modern koreográfiát dolgozott ki, a kristályelméletig jutott el, geometriai alakokkal határozta meg a táncot, melyre tizenkét dimenziót állapított meg s úgy találta, hogy a nyolcas vonala az, amely a tizenkét dimenzió minden pontját érintheti. Legnevezetesebbek laikus mozgáskórusai, melyekkel figyelemreméltó eredményeket ért el. Különös mozgalom volt Thun grófé, aki arra építette iskoláját, hogy az emberek elvesztették az állati mozgások ősi harmóniáját. Ő ezt akarta nekik visszaadni. Tornatermében, minthogy nagyobb állatokat bajos lett volna háznál tartani, szépszámú majom szaladgált a növendékek között, példázva az állati mozgás szépségét. Egy időben minden valamirevaló táncosnő átment az iskoláján, mert, különös elméletei mellett a tanár-gróf igen szépen mozgott. Egy növendéke, a Pán-európa mozgalom vezetőjének, Coudenhove-Calergi grófnak leánya, Pesten is bemutatta gyakorlatait, tekintélyes sikerrel. De ki tudná felsorolni a rengeteg rendszer-alapítót, aki mind egész előlről akarta a táncot kezdeni s mind kitalált egy varázsigét, mely megteremtheti az egyedül helyes táncot. Az a kor volt ez, amely a zenében a dallamot is fölöslegesnek tartotta, a költészetből pedig legszivesebben száműzte volna az értelmet és érzelmet. A „puszta, elvont ideál”, amelytől Arany János úgy irtózott, rányomta bélyegét a fiatal művészetekre, a németek meg úgy látszik különös előszeretettel közeledtek feléje.

Persze a legkiválóbb tehetségek ösztönösen is más utat kerestek. A tánc új „dallamait” keresték s meg is találták, ki erre, ki arra, az exotikus népeknél, a paraszti táncokban, vagy az európai táncnak a balletnál is régebbi hagyományaiban. De minden idegen stílust meg tudtak tölteni saját egyéniségük és valami ujjongó művészi szabadságérzet éltető áramával. Egy gimnasztikai mozgalomnak, a Hagemann-Günther iskolának nagyon tehetséges növendéke, Maya Lex, a keleti és primitív táncok anyagából szerkesztette mozdulatait, de elvont tanulmányai különös szigorú és erőt adtak az exotikus motívumoknak; újabban pedig a német néptáncokból meríti anyagát. Mary Wigman a Laban iskola növendéke volt. Témái elvont érzések, mint a félelem, élet, halál, varázslat, fájdalom. De az elvont témákba démonikus látomásokat olvaszt s táncait barbár és meggyőző erővel alakítja. Valódi germán táncosnőnek tekinthető, a német tánc vad géniuszának s hatása döntő volt a legfiatalabb táncnemzedékre.

Niddy Impekoven mint egész kisleány került balletiskolába, de

szervezete és lénye nem bírta a balletgyakorlatok fáradalmait s pihenőül a lohelandi gimnasztikai intézetbe adták. Ez felszabadította a ballet hatása alól s így kezdődött senkivel össze nem hasonlítható művészi pályája. A németek őt is jellegzetes nemzeti táncosnőjüknek tartják. Ha így is van, mindenesetre a németiségnek más arcát mutatta meg, mint **Mary Wigman**. Wigman táncai a germán hőskor robusztus, barbár légkörét idézik, Impekoven törékeny egyénisége, csipkefinom táncai az északi népek, kelták, angolszászok, germánok poétikus mesevilágába vezetnek s a tündérien pajzán humor ugyanúgy megvan bennük, mint a keresztény áhitat. Niddy Impekoven nem hagyománytalan táncosnő, mint Izadora Duncan. Régi korok stílusa sohasem elevenedett meg olyan meggyőzően, mintha Impekoven Bach, Mozart, Couperin zenéjére táncol. Táncait leginkább a gótikus székesegyházak üvegfestményeihez lehet hasonlítani. A régi stílusokat mélyen átéli, de természetesen nem úgy táncol, mint a régiek. Tánca a zeneiségnek, stílusérzéknek, egyéni szabadságnak különösen harmonikus egybeolvadása és a ballet legmagasabb teljesítményei mellett sem veszít semmit ragyogásából. Technikája nem éppen kápráztató. A legnagyobb virtuózok módjára éppen csak annyi technikát vesz igénybe, amennyi még nem válik öncélúvá s amennyire feltétlenül szüksége van. Aki középkori német táncait látta, ugyanazt a megrendülést érezhette, mint a legnagyobb festmények előtt.

A fiatalok részint az ő példájára merülnek el bátrabban a legkülönbözőbb népek és korok táncainak formavilágába. A ballettal szemben sem viselkednek azzal a merev elutasítással, mint az előző nemzedék; vívmányait okkal-móddal felhasználják táncaikban. Gertrud Kraus például, a kitünő bécsi táncosnő, aki az elsők között bontakozott ki Mary Wigman elvont táncainak hatásából és keleties szenvedéllyel feltette meg orosz néptáncait, meseszerű tangóit, exotikus táncait, stílus-tanulmányait, még mezitláb táncolt, a legfiatalabbaknál azonban újra kezd meghonosodni, ha nem is a balletcipő, de legalább a papucs, to-pánka. Általában magatartásuk nem kirekesztő, hanem befogadó; bizonyos univerzalizmus jellemzi őket, mely az eddigi európai tánc értékeit igyekszik összegezni. Táncosnőnek lenni ma már újra nem könnyű dolog, talán nehezebb, mint valaha. Megint kell hozzá technika, zeneiség, stílusérzék s azonkívül egyéni találékonyság, alkotóerő, egyéni élmények. Persze vannak solotáncosnők és táncsoportok, amelyek az új, gazdagabb irányban a könnyebb megoldást választják, lélektelen ballettechnikát kevernek az új tánc némely külsőségeihez. Tetszetős eredményeket, sokszor egész széles közönségsikert érhetnek el, útjuk azonban elválik a tánc művészeitől, akik minden táncanyagot egyéni élménnyé olvasztanak s a letűnt korok stílusait is érzékletes látomássá alakítják. Közülük csak kevesen jutottak el hozzánk. Ziuta Bucszinszka varsói táncosnőnek szépségében is, mozdulataiban is találhatunk bizonyos, görögösen klasszikus vonásokat. Amit kevés új táncosról mondhatunk el, Bucszinszka első pillanatra, az egészségével, szilajságával ragad el bennünket. Ez a művészi alkat szinte arra született, hogy a lengyel népi táncot a legnagyobb bátorsággal és biztonsággal emelje az új tánc képzeletvilágába. Harald Kreutzberg festői kultúrájához bizonyos érzelmi hidegség kapcsolódik. Táncai élesek, férfiasak. Különben is az új tánc, mint ahogy alaptermészetéből következik, férfiasabb jellegű a balletnál.

munka

A bájnál többet számít az élmény, a varázslat. Alexander Swaine például valódi mágusa a táncnak. Festőisége nem kisebb a Kreutzbergénél, de táncainak képszerűségét szenvedélyes lirizmus hevíti izzó, elsodró látomásokig.

Ők, és annyi más kiváló táncos, vagy táncosnő, akik hozzánk még nem jutottak el, világosan bebizonyították, hogy az új tánc túljutott a kísérletezés korán. De hogy mi lesz további útja — ki tudná megmondani? Tűnékeny művészetének emiége vajjon megmarad-e költeményekben, mint az orosz ballet Puskin Anyeginjében? Láthatják-e majd visszfényét, mint ahogy mi látjuk a görög táncét a vázaképeken, vagy a régi balletét Watteau, Degas festményein? Zeneritmusok kapcsolódnak-e dialaljaihoz, mint a régi ballethez Lully, Rameau, Couperin, az új orosz ballethez Borodin, Stravinszky, Auric, Poulenc? Annyi biztos, hogy eredményei máris kézzelfoghatóak, tagadhatatlanok.

Nekünk, magyaroknak, különösképen nincs okunk elutasítóan viselkedni az új táncsal szemben. A lengyeleken láthatjuk, milyen felszabadítóan hatott rájuk az új táncmozgalom, hogy kibontakozott hatására a lengyel néptánc. Mi sem vagyunk e tekintetben elönytelen helyzetben. A ballet nem nagyon kedvezett régi néptáncainknak. Már pedig a magyar néptáncban, mint általában Közép- és Kelet-Európa népi táncában, igen sok felhasználatlan erő van még és épp azon a ponton áll, hogy népi valósága a városi civilizáció hatása alatt teljesen megsemmisüljön. S mint ahogy a magyar népzene ősi és gazdag dallamkinése olyan előkelő szerepet biztosított a magyar zenének a huszadik században, az új magyar tánc feladata az volna, hogy megőrizze párlatát a régi magyar táncnak, azt emelje a műtánc magasságába s ezzel az értékes új színnel gazdagítsa az új európai táncművészetet.

Nagy Etel

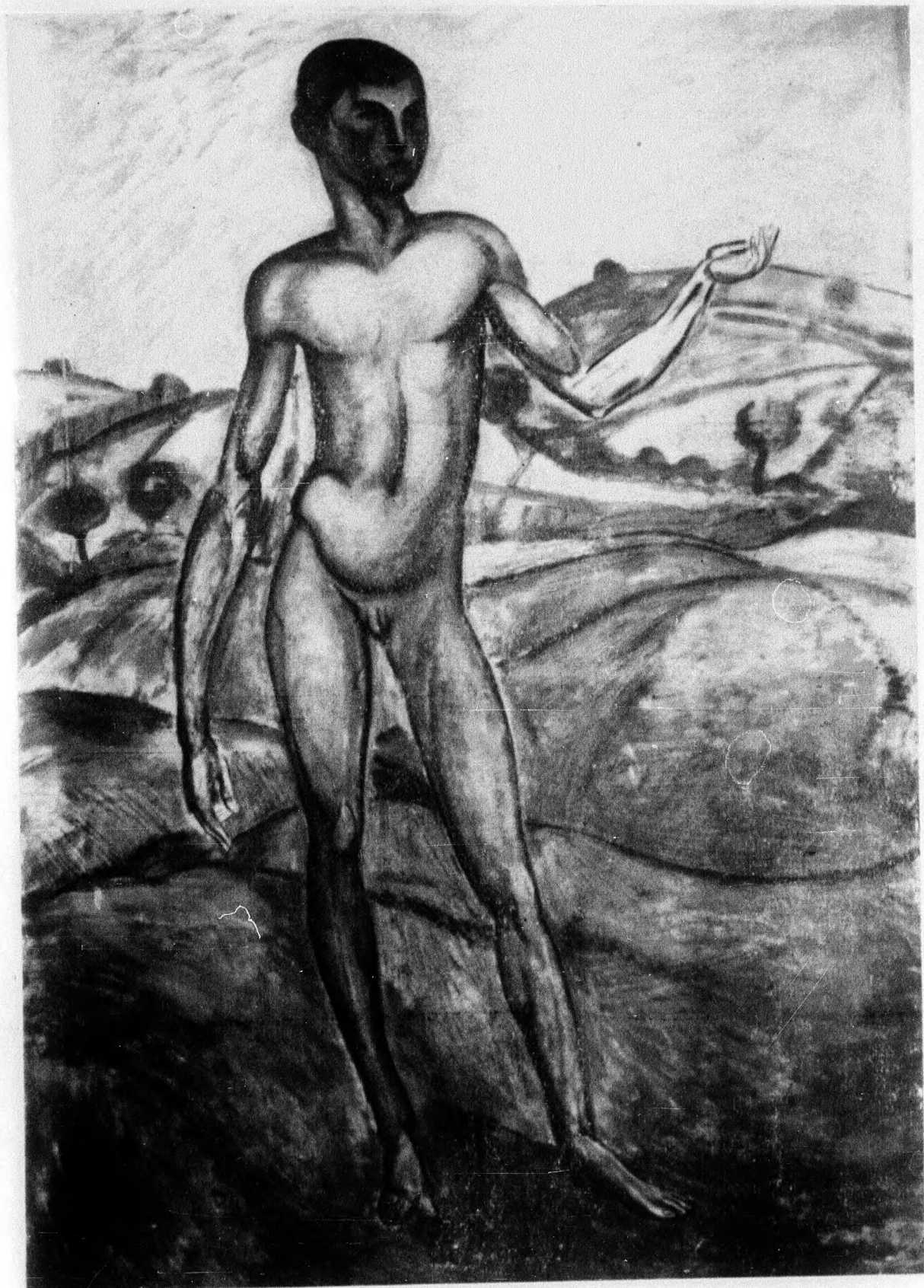
Őszi kép

*Rezzent a lomb és sárga sugarát a nap
csendesén átemelte a dombtetőn.
Ijedten várta az elhagyott tó:
e titkos órán mi történhet vele?*

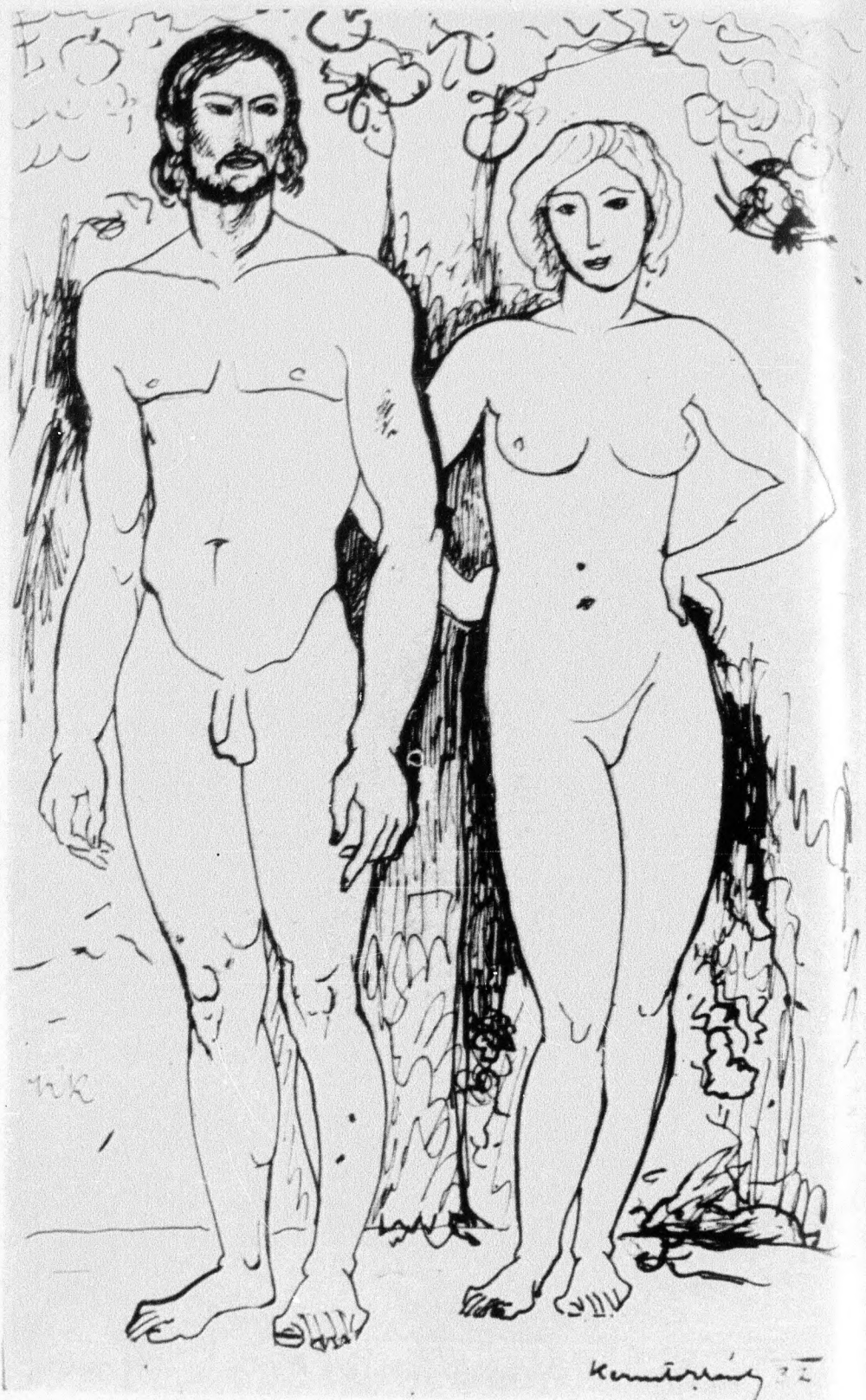
*Egy gyászruhás asszony sóhajtva járta
az erdei utat s lépései alatt
megzizzentek a falevelek . . .
. . . aztán elnémult a táj.*

*Csak a falu szélén, az országút árkában
csikorgatta fogát egy öregedő férfi
s kihúzta zsebéből meztelen kését.*

Murányi-Kovács Endre

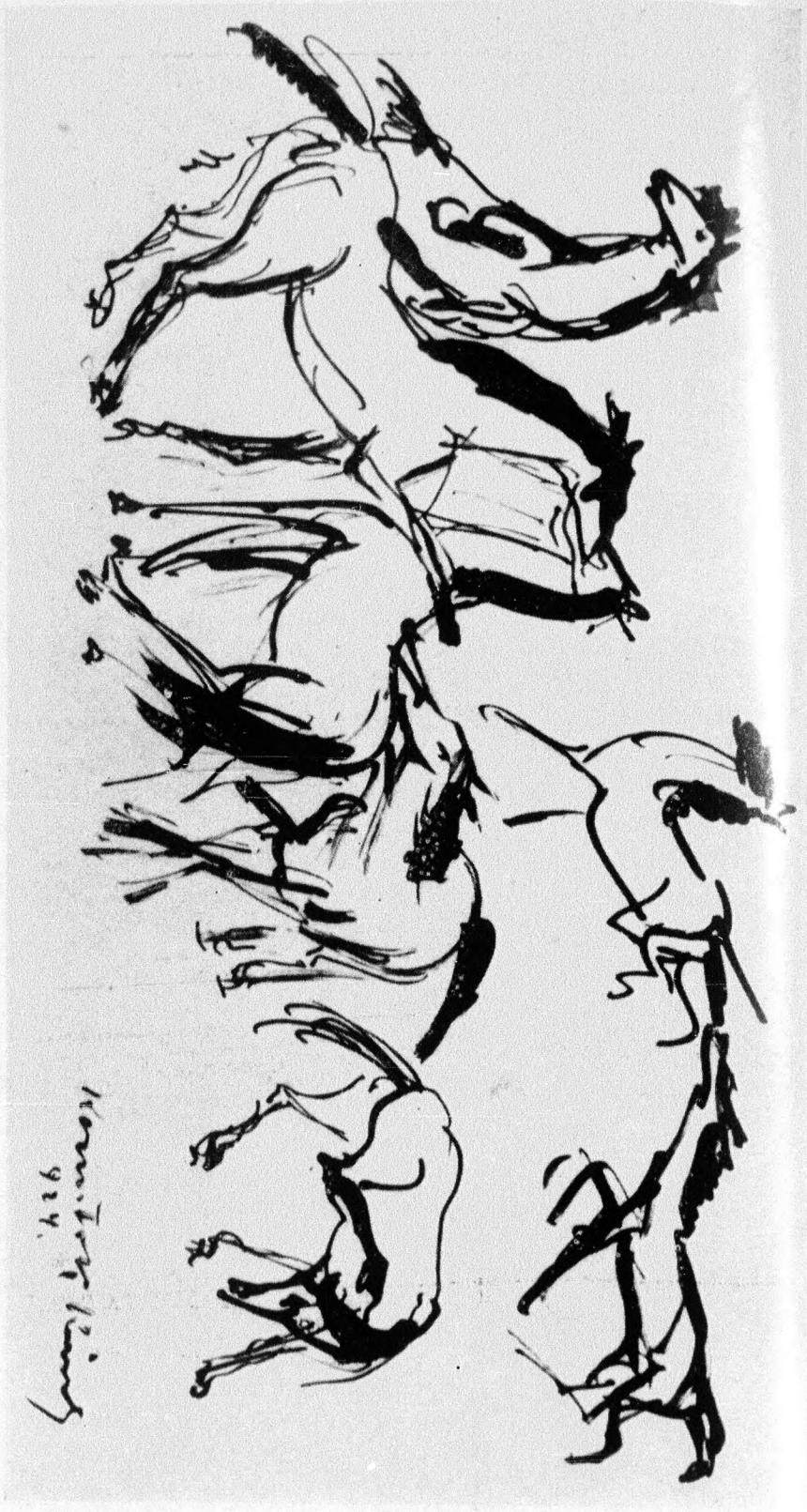
KERNSTOK KÁROLY: OLAJFESTMÉNY

KERNSTOK KÁROLY: RAJZ

KERNSTOK KÁROLY: RAJZ

KERNSTOK KÁROLY : RAJZ

Kernstok Károly
1924.

A modern magyar festészet három úttörő és reprezentatív Mestere, Ferenczy Károly, Rippl-Rónai József és Kernstok Károly közül, úgy érzem, Kernstok a legprogresszívebb s egyben legleplezetlenebbül tart kapcsolatot a klasszikusokkal. Olyan harcos, aki bölcs emelkedettséggel szemléli a világot és ennyiben is különbözik Ferenczy ihletett, mondhatnám, fanatikus puritánságától — erőszakos akarattal nyúl az anyaghoz, intellektusának állandó kontrolja alatt áll s így Rippl-Rónaihoz hasonlóan nem téved bele a játékosságba, abba a dekoratív csillogásba, mely olykor már a mondésséggel határos.

Kernstok sokáig problematikus művésznek számított, aki azonban az Ernst-múzeumban kiállított huszonöt év válogatott anyagát megtekintette, fentartás nélkül megállapíthatja, hogy ez a festő teremtő férfikorában megélte forradalmi kísérleteinek komoly kritikai értékelését.

Ritka jelenség az alkotó szellemnek és alkotott tárgynak ilyen egyértelmű azonosulása. Kernstok emberi jellemvonásai művészi áttételben a képeiben is könnyen fellelhetők. A konstruktív formaalakítás mögött érezhető a tudatos világszemlélet s a szintelenségig lefokozott színek alkalmazása mögött a közvetlen kifejezésre és csak a lényeg hangsúlyozására való törekvés. Hogy a színei néha anyagtalannokká s a formái túl rajzosakká válnak, romantikamentes harciasságának természetes velejárója. Az egyes képek, kevés kivétellel, lenyűgöző hatásúak, a kiállított együttes azonban bizonyos értelemben torzószerűséget éreztet a nézővel. Láthatóbbá válik, hogy a problémák felvetése jobban érdekelte Kernstokot, azok festői megoldásánál. Ki tudja, a befejezetlenségnek többszöri megismétlődése milyen indulati, vagy intellektuális motívumok, következménye? Talán a filozófikus lélek folyton megújuló kételkedése, talán a hirtelen jött kedélyváltozások gátolták a megkezdett műegyszínvonalra emelő, tökéletes megmunkálását. Ugy sejthető, hogy lendületes temperamentumának, plasztikus kifejezési módjának a freskókomponálás lehetett volna legmegfelelőbb terület. „A freskó — sóhajt fel! Kernstok a katalógus számára írott vallomásában — a freskó volt mindig életemnek vágya. Innen ezek a nagy méretek... Az „Ádám és Éva“, bár olajfestmény, első lázadásom volt a festékanyag ellen“. Kernstok nemcsak kezdeményezésekben fáradhatatlan, de eredményekben is sikeres pályát futott meg az „Ifjú“ képétől (1909) az „Ádám és Éva“ (1935) kompozíciójáig. Egyik művétől a másikig, miközben születésük között negyedévszázad mult el, éretten, a meglelt férfi nyugalomával visszaérkezett oda, ahonnan, mint zászlóbontó harcos elindult. Szembeötlő kitérő munkásságának csak egy-egy rövidebb szakaszában mutatkozik. Először németországi tartózkodása idején, másodszer olaszországi látogatása alkalmával. A német expresszionizmus problémakörében született meg analitikus vibrálásokkal telített, előbbi képeihez mérten elaprózott, tartalmilag sokkal novellisztikusabb, kompozícióban zsufolt s mégis kevésbé tömör „Urvacsorá“-ja. Kernstok egyetlen képében sem mutatkozik

munka

érzéki képzeletű, zamatos esetvonalú festőnek, az „Urvacsóra“-ban pedig tartózkodás nélkül a spekulatív jellegzetességek lépnek előtérbe. (Ez a kép nem szerepelt a kiállításon.) De a kiállított „Sírhatétel“ sem jelent kimagaslóbb pontot. Kernstok vérbeli klasszicizáló hajlandósága mellett ez a neoklasszikus kompozíció erősen iskolás jellegű. Az elnagyolt tájban a csoportok ezimmetrikus tagolása és a ritmus hullámzó körei kiszámítottaknak, előirányzottaknak hatnak, holott Kernstok egyik legnagyobb érdeme a szinte magától értetődő közvetlenség, a lendület belső és nem formális összefogottsága, amely a nézőt, mintegy zeneileg magához kapcsolja és beemeli a kép ritmusába.

Fenti észrevételeink eltűnnek a már említett „Ifjú“-nál és „Ádám és Éva“-nál. Egyik a serdülő életerőnek, a másik az ember tudatos állapotának festői ábrázolása. Az „Ifjú“ képe a festői férfilírának milyen nagyszerű produktuma, amint az egész szinte a natura felett lebeg s mégis a föld, az ég, a fák és az emberi lényeg húsát és vérének érzékelteti a nézővel. Agresszív, kemény realizmus, de nem természetutánczás, hanem az alkotó embernek a természettel való azonosulása, a világgal kapcsolatos érzések, bizodalma és hitek festői művé objektíválása. Ugyanigy a „Lovasok“, az „Ádám és Éva“, valamint az üvegablakok kartonjai, melyeknek kivitelező technikai kötöttsége nem bénítólag, inkább serkentően hatott az alkotóra. Kernstoknak azok a művei a legtökéletesebbek, melyeket célirányos akarata kultúrált öntudata formált ki a lelkéből.

S ha ezek az alaptulajdonságok szembeötlőek festményein, még inkább dominálják rajzait. Nemzetközi viszonylatban is kevesen vannak, akik hozzá hasonlóan értenek a képírás mesterségéhez, akik annyira legbensőjükből fejtik ki a vonalat és annyira kezükben tartják a ritmus irányát és tempóját, mint ő. Ezekben az illusztratív jellegtől mentes rajzokban anélkül, hogy a feminin kellemetességek csak egyszer is kísérténeek, végtelen finomságokkal összehangolt bennük az acélkemény vonalak hajlékonysága, a tárgyba sűrített érzelmi momentumok, a mesterségbeli tudás fölénye és az ösztönös életesség. Ezek a rajzok nem egyszer ejtenek csodálatba kaligrafikus finomságukkal és kötetlenül ívelő lendületükkel. Rajtuk keresztül ismerhetjük fel és értékelhetjük leginkább azokat a vonatkozásokat is, melyek Kernstok művészetét a kőkorszak ösztönös vázlataitól, a görög vázák kecses és szintetikus alakzatain át a modern franciaiak, megnevezhetően Matisse művészetével kötik össze. De ezek a rokonságok soha sem, mint utánérzőben, hanem, mint az azonos alkatú család tagjában jelentkeznek. Nem utánoz, hanem beolvaszt. Nem formalista törekvésekről, hanem, végső fokon, lelki azonosságokról van nála szó. Művészetére nem a szegények kapkodása, hanem a tartalmi és mesterségbeli gazdagodás vágya jellemző. Képein egy kéz rajzos karakterizálása, a figurák pszichikai beállítása, a különböző jelenségek értékelése, az egymásból fejlesztett színek és a ritmikusan rendezett formák képi együttese — határozott, szigorú egyéni sajátosságok eredménye.

Kernstok szerepe ezen a kiállításon apai értelmezést kapott, ugyanakkor fiataljaink között is talán ő a legfiatalabb. Örök kereső, de akit nem felizgult érzelmei, hanem kritikai tudata serkent a keresésre.

Kassák Lajos

A MŰVÉSZETEK DEFINICIOJA

A pszichikai emlékkép, illetőleg az élmény megjelenített képe metaforikussá válik, akár a művészet szubjektív és mimikai módján, akár a tudomány objektív és számszerű eljárásával.

Mindkét esetben a szellem felhasználja a világegyetem hasonlóságait, hogy ezek közt a *forma* és a *szám* egyenleteit állítsa fel; tehát valósággal a *látzat fizikáját*, ami mögött feltűnik a hasonlóság csodálatos metafizikája.

Csodálatos dolog-e, vagy csak agyrém? A felelet igen fontos lenne, de ezúttal nem ez érdekel bennünket. A teremtés-koncepció fölvezetésekor már megjegyeztük: a titok örökre megmarad. Az ész a szálcsináló végtelen felé vezető úton. Minden zárt rendszerben felállítja a világos ismeretek maximumát. Megszervezi a felvonulást, de nem azonos vele. Nem előzi meg a megismerést, hanem követi. Sőt van benne elég tapintat, — az erős embereké és nem a finomaké, akik csak finomak, — hogy a saját határai közt megmaradjon.

Kevésbé fontos kérdés tehát, hogy a hasonlóság metafizikája csoda-e vagy agyrém. Attól függ, hogy mit tudunk kihozni belőle, mi van adva számunkra, mélységben, intenzitásban. Lényeges az, hogy orientálódva legyünk, hogy nyitva legyünk, ahogy keleten mondják. Hogy azután az út többé vagy kevésbé fényes, az szerencse, mondhatnók: sorskegyelem kérdése. Az egyetlen szerencsétlenség, ha oly utat választunk, amely nem vezet sehová.

Jegyezzük meg az eddigiekből: a tudományos megismerés mellett van egy másik megismerés is, amely époly termékeny. Ez: megismerés a metafora, az átvitel, a *kép* által.

Nem hangsúlyozhatjuk eléggé a *megismerés* szót. Költők és művészek valamennyire sejtik ezt, de inkább valami morális hit formájában. Ez nem elég: kell, hogy dialektikus bizonyosságig jussanak el, az 1900-as tudomány, — elavult új bálvány — elkésett hívőivel szemben.

A racionális megismerés alapja az azonossági elv; emellett áll a kép, szintén kutatóeszköz az alkotók kezében. Sokkal igazabb és univerzálisabb azonosságot reuelál.

A racionális azonossági elv azt állítja, hogy valamely dolog azonos önmagával. Ez még csak útszéli igazság lenne; de nem az a fontos, amit állít, hanem az, amit tagad: ez a bizonyos dolog azonos önmagával és *semmi mással*. Másszóval: az ész *elhatározással* definiál.

Ezzel szemben a kép *felidézi* a dolgokat az elhatározások szétfejtésével. Azt mondja, hogy a lokomotív, — ami egyenlő a lokomotívval és nem a háló kocsiival, — ugyanakkor „vasbika”. A részleges azonossághoz az univerzális azonosságot is hozzágondolja.

Vajon hisz az ember a képben? Bizonyos értelemben nem, de valamennyire mégis; mint ahogy a gyermek is hisz a játékában. Ha nem hisz benne, akkor ez azért van, mert nem érzi magát elég erősnek. De

tudja, hogy valami tökéletes lény hihet benne. Csak az abszolút tökéletességben lehet egy dolog egyúttal egy másik dolog is és az állításnak csak itt nincs szüksége tagadásra, hogy elhatároltassék.

Igy tehát a művészetek — és a tudományok is, amennyiben invenció van bennük, — tényleg a világmisztériumról szóló ismeretek, melyekben a teremtmény fájdalmas misztériummá boldog misztériummá válik.

A kép-megismerés a technika útján történik. Itt keveredik a művészet a tudománnyal, mert a művészet technikája nem egyéb, mint a művészetek tudománya és világosan el kell választanunk e két fontos emberi tevékenységet ahhoz, hogy eljussunk az esztétikai technika lényegéhez.

Arra az ellenvetésre, hogy a művészetek módszerében nincs meg a tudományok számszerű exaktsága, azt kell válaszolnunk, hogy a tudomány a részletekben exakt, de sokkal kevésbé az az egész tekintetben. Majdnem annyi a „divat” a tudományban, mint az öltözködésben és a legtöbb új tanulmány az előző hatások lerombolásával kezdődik. Ez nem akar bizonyíték lenni a „tudomány csődje” mellett; de meg kell állapítanunk, hogy ami benne a legszilárdabb, a legelpusztíthatatlanabb, az a technikája, amelyet a pontosan elhatárolt kísérleteinél, zárt rendszereinél alkalmaz és amelynek segítségével a természet erőt megszelidíti és szolgálatába állítja.

Amint a tudomány eljut addig, hogy szélesebb szintézist hozzon létre, — mintahogy így is kell eljárnia, — szuggesztívvá válik, mint a művészet. Eposz-szerű dolgokat alkot, melyekről az utólagos analízis kimutathatja, hogy nincs bennük harmónia, tehát nem igazak.

Ha a művész a technikája árnyalataiban el is érné a tudományos technika exaktségét, akkor sem jutna abszolút értékhez. Egy technikailag tökéletes vers még nélkülözheti az igazi költészetet és megverselt gép lehet. A versmérték tudománya ott megtalálja számadását. Egy tudományos hipotézis törvénné válhat, ha a matematika technikája bebizonyítja. Az esztétikai technikából viszont csak akkor válik művészet, ha az ihletett alkotóerő *azzá leplezi*.

A művészetben a technika örökös kísérlet és kísértés, hogy az igazi alkotást mimikriszerűen behelyettesítse valami felszínes egyenlettel, géppel, melynek kipróbált anyagát a legjobb mesterektől veszi kölcsön és amelyet a legjobb stilusértekezések „esztétikainak” mondanak. Ez a gép, amely az iparban kitűnő lenne, itt sajnos hasznavehetetlen.

A technika ideája mindig valami virtuozitás, amelyet a buzgó erőfeszítés bármikor meg tud oldani. Mit sem tud a transzcendenciáról és a végtelenről. Alapjában véve nem ismeri a szellemet; a technika tanítói, a bebalzsamozók, csak az alkalmazást követelik meg.

A technikai anyag mindenki számára ugyanaz. De hússá és vérré, csirává és gondollattá kell válnia minden művészből. A technika titka az, hogy minden művészből oly egyénivé váljék, mint testi és lelki alkata.

Pierre Guéguen

Rozáliával szomszédok voltunk a bérházban. Legtöbbször este találkoztunk a lépcsőkön. Olyankor jött haza, mikor lementem az utcára. Hónapokig tartott ez, de lehet, hogy több, lehet hogy kevesebb ideig. Egyszerre az udvaron, amely mint mély kútfenék, sötét volt és fülledt, — összelegeledtünk. De ez már sokkal későbbi időben történt.

Más nők is voltak szomszédaim a bérházban: prostituáltak és szüzességüket fitogtatók. Ezekkel is barátkoztam ráérős unalomban: dolgokról és kenyérgondokról beszélgettünk. Az ember tulajdonképpen nem is tehet róla, ha néha, ostoba érzelmességgel ékes szavakban hisz, csak azoktól félttem, akik vállamra borulva sirták el, hogy álmukban estek teherbe, vagy a holdvilág rabolta meg őket.

Nagy tervek égtek bennem abban az időben. Voltak ezek között életre való tervek is, amelyek a természetesség erejével hatottak volna még egy milliós városban is, de nem bírtam eléggé akarni.

Esténként az uccán friss kedvvel fütyörészttem attól a gondolat-tól, hogy egy gazdag úr után én fogom megtalálni elejtett pénztárcáját. Ilyen és hasonló tervekre alapítva éltem, várakoztam. Fontam, kötözgettem magam az élethez és ez olyan volt mint hosszú, vékony, vég nélküli madzag. És egy tavaszi este a kapu alagútjában megmagyaráztam Rozáliának, hogy magunkféle szegény embernek nagyon fontos a levegő. Ezt az elgondolásom Rozália köhögése váltotta ki belőlem. Kész tervvel álltam elő és élénk színekkel vázoltam, hogy a ház, amelyet kiszemeltem a város szélén a hegyekre néz.

Ekkor már menyasszonyomnak tekintettem Rozáliát.

Vasárnap délután megmutattam leendő új otthonunkat és sürgősen felmondtunk a bérházban. Kár volt. Kevés idő múltán be kellett látnunk hogy pincében lakunk. Az udvar meredeken bukott a völgybe és emiatt fölöttünk az udvaron egy emelet volt. A levegő dúsán áramlott, de a gyárkémények szájáról lehozta a füstöt az udvarra, ahol muskátliis ágyak nyíltak. Rozália köhögése sem szűnt.

Felmondtunk a külvárosban is és kocsira raktuk Rozália bútorát. Könnyen elfért a stráfkocsin. Hajnalban indultunk, éppen akkor, mikor a nap sugarai leseperték az égről a csillagokat, mint haszontalan cifraságokat.

Rozália a szalmazsákon feküdt, én meg zöld katonaládámon ültem. A kocsis pálinkát ivott és mindenért káromkodott: szidta a lovakat és az eget. Az utca még aludt és a házak ködgomolyag dunyhába takaróztak.

Az országút barátságos ábrázattal fogadott bennünket. Jegenyék bókoltak a friss szélben, de olyan óvatosan, hogy le ne rázzák ágaikról a madárfészkeket. Mindenféle szöcskék, meg bogarak ugráltak fel a kocsira az árokból. A nap sugarai gyorsan egyenesre szárították a fűszálakat, amelyeket éjszaka derékba görbített a harmat.

A nap forró fényzáport zúdított a nyakunkba, mire a kocsis ponyvát terített a kocsi fölé. Lefeküdtem Rozália mellé a szalmazsákra és kipislogtam a ponyvamenezet szakadásán az égre. Hallgattuk a lovak patájának csattogását és a kocsis dalolását. Rozália hallgatott és titokzatos volt, mint mindig az utóbbi időben. Megfogtam a kezét és megszorítottam. Azzal válaszolt, hogy fejem gyengéden a derekára húzta. Fülelem a szíve fölé tapadt.

— Hallgasd csak! — rebegte suttogva.
— Hallom, hogy dobog, — válaszoltam.
— Butácska vagy, — nevetett hangosan, — nem is a szívemet mutattam.

Szemeibe néztem, amelyekben visszatükröződött az ég egy darabja a ponyva hasadéklán át. Könnyű pir indult el nyakáról és bepermetezte rózsaszínű harmattal az arcát. Suttogva mondta:

— Gyermekem lesz.
— Ohó kocsis állj! — kiáltottam és ledobtam a ponyvát mint egy zsebkendőt.

Megállt a stráfkocsi és a kocsis ámult-bámult, mikor átugrottam az árkot. Magam sem tudom mit csinállok, Istent akartam az árok túlsó oldalán megtalálni. Derékig gázoltam a dús búzavetésben és a nap felé fordultam arccal. Nyúl riadt fel a búzatáblából és csodálkozva állt kétlábra. Egy pár fecske a kökénybokorra szállt. A bogarak felmásztak a kalászkok zsenge zöld fejére. Egy fehér lepke finom szárnycsapásokkal kalapomra libbent a levegőből. Hallgatták hévvel elmondott beszédem:

— Tisztelt hallgatóság, ha én forradalmár lélek volnék, most azt mondanám, kilépek az emberi közösségből és veletek tartok: fű, fa, madarak és bogarak! Ti majd tápláljátok gyermekem és beszervezünk egy marhát is amely tejet ad, azon mód élek, ahogy ti és ahogy igazi, de félek, hogy nem fogadtok be közétek, mert nem tartotok méltónak magatokhoz.

Választ nem kaptam, csak a kocsis nevetett részegen a bakon. Visszaültem zöld katonaládámra. Felnéztem az égre, amely szintiszta arany harang volt és közepén a nap sugáryelvekkel harangozott. Rozália a szalmazsákról nézte heveskedésem és boldogan mosolygott. Gyengéden lefeküdtem ismét a szalmazsáakra. Tenyereim öblösre formáztam, a napba merítettem és nyakába, hajára meg arcába csorgattam a fénydús, forró napsugarat. Ezzel mókáztam sokaig. Tetszett Rozáliának és szemei jókedvűen ragyogtak.

Később a bakra ültem és hajtottam, mert a kocsis már holt részegen aludt.

A városka az országút végén sorompóval volt bezárva és fizetni kellett a belépésért. Odaadom utolsó pénzem. A ház, amelyet sárból és lécből Isten segítségével összetákoltam, a részletfizetésre vett telken, a sorompó és az út mellett állt. Éppen olyan volt, mint a szomszédoké, de bemeszeltem az oldalait kék színűre, mint amilyen az ég, tiszta, nyári reggeleken.

Behordtuk a holmit a házba és összeállítottam az ágyat, mikor a szalmazsákokat elhelyeztem benne, azt mondtam Rozáliának:

— Itthon vagyunk és ideköltözhetsz a gólya is.

Az ajtóból néztük, amint zárándokmenet jött az úton. Öregasszonyok tipegték elől és hosszú, fekete szoknyájukkal seperték a port. Utánuk ünneplő feketében férfiak léptettek.

— Nini milyen szép kék ez a ház! — sikoltott elől egy főkötős öregasszony.

Megállt a menet és egyenként a ház felé indultak. Elöl fiatal legény a Szűzmáriás zászlóval. Az asszonyok sikongva tapogatták a falakat. A legény leszurta a zászlórudat a ház tövébe, amelynek színes selyme beborította a falat. Az égen kis piros felhők fodrosodtak az alkonyatban és pacsirták énekeltek, keringve a kémény felett. Az udvaron duzzadtra tömött batyuk heverték és csattogva lobogtatta a szél a Szűzmáriás zászlót.

Isten küldte őket, — gondoltam, mivel még messze volt az elseje és hirtelen jött ötlettel ismét szónokoltam, mint előbb a mezőn:

— Halló testvéreim, legyetek segítségünkre nézzétek ezt a házat, a mezőt, a pacsirtákat a nap alatt és Rozália derekát, amely alatt most nő egy kicsi piros szív, éppen olyan formájú, mint a tietek. Krisztus nevében kérlek benneteket, ki ha most itt volna veletek, felállnék a kék ház tetejére. A kéményre támaszkodnék, — mint régi, harcos vitézek a kardjukra és azt mondanám: — tisztelt uram, törölje el a vámot, mert miért van a vámon belül a levegő?

Az öregasszonyok hunyorgatva húzták össze szemeiket. A férfiak üvegből bort gurguláztak és trágár dalokat énekeltek. Megjegyzések röpködtek felém:

— Ezek ingyenélők! — jópofa, még viccel is! — csak etesd te az asszonyod! — teremő szent atyám, gyerünk innen, miket beszél!

— Milyen vacak kunyhó ez — mondta a legény és a küszöbre köpött.

Felkapkodták a földről a batyuikat és visszatódultak az útra. Hátukon a batyukkal olyanok voltak távozóban, mint jóllakott pókók. Nemsokára már csak kis fehér felhő mutatta őket, akkora mint egy kifelé fordított tenyér.

Rozália mozdult, hogy rendbehozza az ágyat éjszakára. Akkorára előjött az este valahonnan. Észre sem vettük, mikor beszórta csillagokkal az ég fekete boltozatát. Tüzet raktam az udvaron és elővettem a citerámat. A mezőről, amely az udvar végében kezdődött, beugráltak a tücskök a fényre és beleciripeltek a muzsikába. Hallgattuk, hogy a szomszéd házban veszekednek a lakók.

Az ablak alá álltam kívülről és néztem, hogy Rozália mint bajlódik az ágyazással.

Nagyok az ablakok, mindenki belát — szólt felém Rozália.

Az ablakon szikrázó szentjánosbogárkák repültek be a szobába. Rozália halkán nevetgélt a sötétben.

— Most mit csinállok?

— Söprögetsz!

— Mit söprök találj ki!

— Gyémántokat, nézd az ágy is tele!

Rozália két kézzel söpörte a szalmazsákról a bogárkákat és kacagva sikoltzott:

— Sohasem láttam ilyen szépet! hát most mit csinállok?

— Most vetkezel, ingben vagy!

Mire bementem az ágy szélén ült és sírva mondta:

— Éhes vagyok!

Azt gondoltam, ime hiába minden. Isten legyen annak irgalmas, aki szegény. Félelem szállt meg, úgy éreztem, hogy láthatatlan kezek sötét és mély völgyet dobnak aláink és mi házunkkal, sorsunkkal és ösvénytelen életünkkel bele kell, hogy zuhanjunk. Az ágy alatt tücsök ciripelt és azt hallgattuk. Feljött a hold a mező fölé és az ablak alatt függőnyt szőtt ezüst szálakból. A szoba világos lett a fénytől, amely egyre duzzadtan ömlött be.

Emlékeztem az almafára a szomszédban. Kisurrantam a szobából. Késem a markomba szorítottam és a fák árnyéka alatt a szomszéd udvar felé osontam. Alma vagy ölk, határozottam el szilárdan. Kutya ugrott elő valahonnan. Beleszóltam az ugatásba:

— Hallgass, mert kés van nálam!

A kutya szüköive elszaladt. Valószínű a szemeimtől ijedt meg, amelyek talán ijesztő veres tűzben égtek. A fa alá kúsztam, amelyen az ágak közt a szélben dobolva verődtek össze az almák. Teliszedtem ingem derekát. Oh, mily bodogító volt érezni az almák hűvös tapintását a bőrömon.

Diadalmasan rontottam be a szobába és ingem alját széttárva, mint zsákból öntöttem ki a gyümölcsöket az asztal holdvilágos lapjára.

Rozália már aludt. Mint a béketűrés angyala aludt a beáradó holdfényben.

Szó Gyula

Absztrakt művészet

Az igazi művészek soha sem állapotodnak meg: küzdenek az anyaggal és a kifejezési formával a lehető legmagasabb kultúr szint eléréseért. A nyugtalan szellemek nem érzik magukra nézve kötelezőnek a tárgyi világ dogmatikus tiszteletben tartását és elindulnak felfedezni az ismeretlen természeti élet mögött rejtőző erők teremtő összefüggését.

A világ konkrét megjelenésének kikapcsolása a művészetből egészen új jelenség. Hasonló törekvéssel nem találkozunk a történelemben, mert a természetábrázolás kultusza a kultúra legősibb kezdetétől a művészet alaptörvényének látszott.

A modern művészetek mindmáig az ábrázolás nagy küzdelmét folytatták a valósággal. A kubizmus volt az utolsó kísérlet, amelyben az alkotásért feláldozott valóságkép szétvagdaltan az irányzat továbbfejlődésének akadálya lett. Választani kellett. Vagy túlhaladni a kubizmuson az elvonat formák felé, vagy visszamenni az előbbi művészeti ideológiák valamelyikéhez. A legtöbb művészen bizalmatlanság élt a jövő iránt és ezért visszafordult. Az élet titkainak további feltárása helyett egy, már túlhaladott festői szemléletmód kipróbált útját választotta. Így történt, hogy modern festészeinkben ma túlteng a posztimpresszionizmus.

Az absztrakt művészi törekvés, amelyről e cikk keretében szó van, felülvizsgálta és újraértelmezte az izmusok formaképzéseit. A tisztulási folyamat 25 évig tartott és ez az oka, hogy nálunk az egész problémát idejétmúltnak, túlhaladottnak minősítik. Mi azonban tudjuk, hogy irányzatunk túl az izmusok formaképzésein, új festői világkép kialakulását készíti elő. Aki az abszolút művészetet műveli, tisztában van azzal, hogy olyan területre lépett, ahol a szabadság fogalma beláthatatlan méretű és hogy a tárgyi világ törvényein túl, önmagára utaltan, a szellem erőfeszítéseivel kell megvalósítani a művészet lényegét — a formát.

A művészet új és újabb lényegigazságokat dokumentál, de a művészetnek ilyen szigorú értelmezését a kishitűek elutasítják maguktól.

A világ titkaiból már sokat felfedtünk, de még mindig ismeretlen előttünk, hogy hogyan jön létre a műalkotás. Fizikai, lelki és szellemi egymásbaszövődések, messziről és közelről ható erők eredménye, bennünk képződik és mégis kérdéses marad a részünkre. Az absztrakt művészetről lehet vitatkozni, de ha jelentőségét fel akarjuk fogni, meg kell szabadítani magunkat az értelmi és érzelmi gátlásoktól, hogy a műalkotás hatása friss területeket, új jelenségek befogadására még képes lelkiületet érinthessen. Lássuk meg, hogy az érzékeinket öszekötő külső erők kapcsolódnak benső világunkkal. A műalkotásban benső énünk gazdag és rejtelmes természetünk kifejeződését keressük, úgy hisszük, hogy magunknak is benne kell lennünk a fegyelmezett kompozíció színeiben és ritmusaiban, mivel többé-kevésbé mindenkiiben benne élnek azok az érzés- és értelemelemek, melyekből a mű felépül, vagyis a hullámzó vonalak, a térbe feszülő formák, éles, lágy, hideg, meleg ellentétek harmóniája. A természeti világ minden rezgésének, hangjának, fényének hallása, látása elkerülhetetlenül hatással van ránk. A szobánk falára vetett napfoltok élesen világító körvonalai, a szélvihar, a villámcsapás, stb., különböző áramlásokat idéznek fel bennünk. Az absztrakt mű is hasonló érzésáramlások kiindulása. Meg kell nyitnunk benső valóságunkat a mű felé, hogy annak kisugárzását felfogjuk. Az elvont mű a szemlélőben lelki élményt szuggerál és követeli véleményét, mely soha nem lehet vele szemben teljesen közömbös. Szuggesziója nyugtalanító s mivel szellemi vonala igényesebb szemléletre utal — nem azonnal ható, előbb meglepő, majd meggondolkodtató. Tudjuk, hogy az atom létezése alá van vetve a világegyetem törvényeinek. Bennünk is ezek a törvények élnek. Alkotásainkban a részeket magában foglaló egészet keressük. Az absztrakt művek ezért zártak s nem folytatódhatnak a határolt síkon kívül. Önmagukba visszatérő egészet alkotnak.

Az élet geometrikus felépítése a mikroszkóp világtól a kozmikus világképig mindenhol és mindenkor érvényes. A tudomány tükröződik a művészetben.

Az absztrakt művészet az élet geometrikus rendjének érzékeltetése.

Nagy elfogultság lenne azonban azt hinni, hogy az absztrakt művészet korunk szellemének csúcsteljesítménye. Elégedjünk meg csupán annak konstataálásával, hogy tiltakozás a múlt konzerválása ellen, akkor is, ha ez a múlt a modern jelzővel álcázza magát. A tárgyaltan művészet kollektív és legjobban felel meg az építészet formavilágának. Nem naturalizmus, mint ahogyan az építészet nem természet. Az absztrakt művészet újjáteremti a művészetet a kollektivitás és egyéniség szintézisében. A világ nem hasonlít semmihez és mégis kollektív és egyéni varázsa van. Az ábrázoló művészetnek a nagyobb része nem bírja el a világ visszahatását. A szabad tér, a valóság közvetlen közelsége szinte megsemmisítően hat rá. — Itt felvetődik a kérdés: imitáló-e az ábrázoló művészet?

Nem imitáló, mert a képzelet alakító képessége nem azonos az

munka

utánzással, de ugyanakkor az abszolút alkotással sem. De ennek a beállításnak az ellenkezője is igaz. Mikor a mű megszületett, közvetlenül már nem a realitáshoz, hanem a művész benső világához kötődik. Ebben az esetben a természet visszahatása megszűnik a műre, a két világ — lényegében két külön világ. Ez az eset a kiváltságos művészek esete.

Az ábrázolás a szemlélőben asszociálja a tárgyat. Asszociációk és tradíciók segítségével ellenőrizni tudjuk a tárgyat, illetve a mű ilyen irányú kvalitásait. Az absztrakt mű nem asszociál valóságképeket. A támpontok nem a művön kívül vannak — kizárólag az alkotó elemek összefüggésében találhatjuk meg az egész értelmét és értékét. Ez a művészet tehát, a szó legnemesebb értelmében szellemi produktum.

Az alkotó szellem dekoratív, vgy ornamentális érvényre jutása, értelmezésünkben eltévelyedést jelent s leküzdhetetlenségük a szellem alkotó gyöngeségének, tisztázatlanságának következménye.

Nem metafizikus ez a művészet, nem elérhetetlen; ellenkezőleg, mélyen köze van az élet mikroszkópikus világához, anélkül azonban, hogy azonos lenne vele.

Az ember gondolatáramlásai, a valóság folytonos vizionálása és egész benső életünk kapcsolatban áll a külső világgal, de mint művészek nem idézzük a naturát és semmiesetre sem kizárólag vele és általa fejezzük ki mondanivallónkat.

A múlt századok művészete a világi ismereteken túl, a vallásos lélek művészete volt. A vallásos művészetben bekövetkezett a dekadencia s azt hiszem, nem utolsó sorban ez az oka, hogy a mi művészetünk mindjobban az elvont forma felé közeledik.

A teremtő lélek az élet misztériumával találkozik, de ez nem a végveszélyt jelenti, ahogyan a konzervatív lelkek mondani szokták, hanem inkább a fejlődés egy friss és sokat ígérő szakaszát. Nem a múlt tagadását, hanem a föléje való fundamentális építkezést.

Az absztrakt művészetnek párhuzamosan kell haladnia a valóság ábrázolással, mert ez utóbbit csakis az előbbi állandó ellenhatása védheti meg a látszatformák ürességétől, helyesebben a romantikus formalizmustól. Az egymáshatás eredményeképpen pedig elképzelhető a természetszemlélet fejlettebb formája. Akkor is, ha a párhuzamosság egyetlen ponton sem találkozik, egymás mellett, folytonos egyenközséggel egyensúlyozottan haladhatnak a végtelen lehetőségek felé.

Gadányi Jenő

Saljapin

halálhíre lapzárta után érkezett, s így csak legközelebbi számunkban emlékezhetünk meg a nagy művésztől, akire őszinte elismeréssel és hódolattal gondolunk.

Jóleső ajándék ilyen című verskötet napjainkban, amikor mi is Schiller szavaival valljuk:

In des Herzens heilig stille Räume
Musst Du lichen aus des Lebens Drang!
Freiheit ist nur in dem Reich der Träume
Und das Schöne blüht nur im Gesang.

Faludy György antológiája két részből áll, az első részben a magyar költők sorakoznak föl a legrégebbiektől korunkig, egy-egy versükkel a mai fiatalok is, a második részben az idegen lírikusok jutnak szóhoz a latinoktól a ma „élő európai költőkig“.

Az antológia nemcsak bemutatkozás, hanem értékellés is. Ha kimondottan nem akar értékelés lenni, akkor is bizonyos szempontból, bizonyos tendenciával kerülnek egymás mellé a különböző költők versei. A kötet összeállítója meg is mondja bevezetőjében, hogy olyan költeményeket válogatott össze, melyeknek élményanyaga a szabadság, vagy a béke, tehát az antológia annak az emberségnek demonstrálása, melynek alapja a két legszebb és minden időkben legemberségesebb eszme. A kötetet egyúttal József Attila emlékének ajánlja. A szándék szép és nemes, ha a megvalósítás is egyenrangú lenne, úgy a mű valóban időszerű ajándék volna a közönség számára és méltó megemlékezés József Attiláról. De éppen ebből a szempontból kell kifogásokat emelnünk, majdnem tiltakoznunk is.

Az idegen költők kiválogatásánál természetesen enyhébben bírálható a kitzűzött irányelvtől való eltérés, hiszen a fordítótól nem kívánhatjuk, hogy lelkeségétől merőben idegen verseket fordítson — a magyar költőknél azonban határozottan bántó és véleményünk szerint felületes ségre vall az ilyen válogatás. Nem vagyunk dogmatikusok, pártállást sem követelünk a költőtől, de ha már maga a kötet összeállítója a béke és szabadság eléggé tág, de József Attila nevével talán mégis konkrétabb tartalmat igénylő szempontjait tűzte ki céljául, akkor aránytalanul kevésnek kell éreznünk Petőfi és Ady szerepeltetését, mondjuk Bajza és Kosztolányi mellett. A ma élő költőink közül pedig érthetetlen Várnai Zseninek, (hogy csak egy nevet említsünk) és más olyan költőknek a mellőzése, kik szellemben és társadalmi állásfoglalásban hangsúlyozottan vallják a kötet irányelvét s kiknek versei művészi szempontból is megállták volna helyüket a szóhoz juttatott költők nagyrésze mellett. Ugy érezzük, Faludy György fölös óvatosságból rossz irányban eltúlozta a válogatás pártatlanságát, az ilyen objektivitás nem erény, a mai körülmények között és a vállalkozás értelmében meg éppen károsnak mondható.

Az idegen költők gyűjteményéből is nélkülözzük azokat, akik célkitűzéseikkel, állásfoglalásukkal talán a legközelebb állanak a könyv tendenciájához. Az utolsó negyven év Európájának szocialista, vagy mondjuk szociális költőinek művei közül jóformán egyet sem talált Faludy méltónak a közlésre. Kétségtelen, hogy sanszoszerű verselése

már maga is döntően befolyásolta az anyag kiválogatását. Ezek a fordítások újra megmutatták mindig frissen ható verselő képességét, de vers-technikájának határait is. Mert nem minden vers bírja el anélkül, hogy értékéből ne veszítene, a fordító verselésének mechanisztikus simaságát, zsurnalisztikus könnyedségét. Hogy csak egy példára mutassunk rá, idézzük az általánosan ismert Goethe-verset (Prometheus), melynek fordításában már csak Faludyt látjuk és halljuk és a német mester költeményének formai egyszerűségéből, mondanivalójának közvetlen hatásából alig is érezhetünk valamit.

A NÉMET SZÖVEG:

Von Sklaverei.
Wer half mir
Wider der Titanen Übermut
Wer rettete vom Tode mich

A MAGYAR SZÖVEG:

Víz és Titánok vak dühe ellen
szólj, ki segített?
Szolga fajom rút rabguzsalyát ki
oldotta le rólam?

A fordítás akkor sikerül, ha a fordító és lefordítandó költő között, ha kis mértékben is, temperamentumbeli és stílusbeli rokonság áll fenn. Különben a fordító munkássága veritékes robottá, vagy felületi játékká minősül. Amíg a paraszt és koldus daloknál a Faludy-féle átírás nem válik oly szembeszököen disszonánssá, addig az egyes egyéniségeknél ez a technikai modor a stílus különbségeket elmosza és könnyedsége a költői tartalom felhigitását eredményezi.

Ha már a Cserépfalvi-kiadó ilyen szép kiállítású és nemes irányban elgondolt kötet kiadására vállalkozott, határozottan kánhoztatnunk kell, hogy a lektorátus nem működött lelkiismeretesebben, nem fordított több gondot a magyar anyag kiválasztására, arányosítására és hogy az idegen költők közül nem szólaltatta meg a kortársakat és nem osztotta meg jobban a fordítás munkáját.

Hercz György

Kemény Simon: Hétputtonyos

Augusztus vége, délután van. A nap még teljes fényével és hevével uralkodik, de az ember a tikkasztó melegben, a nehéz fények között egy pillanatra mégis rémülten megáll, mert a kemény árnyékok hirtelen megértették vele, hogy néhány óra még és itt az este, néhány hét csupán, és itt az ősz. Ilyen nyárutói délután hangulatát és fénytörését tükrözik Kemény Simon Hétputtonyos című új verskötetének darabjai.

A költő, aki a magyar lírai impresszionizmus egyik legjellegzetesebb és legtudatosabb képviselője volt, ebben az éles világításban nem látja többé oly sejtelmeknek és artisztikumokkal teltnek a világot, mint annak előtte. Nem impresszionista többé, nem pillanatnyi hangulatokat rögzít meg, hanem a világgal való kapcsolatait tudatosítja. Élesen feltűnik Kemény Simon költészetének változása, ha megfigyeljük, mint alakult át nála egy téma feldolgozási módja az idők folyamán. A fiatal költő, első verskötetében a Lamentációk-ban még így verselt a múltó időről:

Percek! ti apró, drága percek,
Lágyan simit puha, fehér kacsótok,
Ajkatokon nedves-forrók a csókok,
Körém tipegve, énekelve jertek.

A Hétpu tonyos verseiből eltűntek ezek a gyakran csak esinált artisztikumok. A költemény nem szavak és színek parttalan, áradása többé, sehol semmi felesleges dísz, felesleges cikornya, az impreszionista-parnaszien tárgyaltalan mélabú eltűnt, s a versen a valóság visszfénye látszik. Az érett költő már így énekli meg az eltűnt időt:

Jár az óra, jár,
Időt gyártó gyár.
Kalapál egy élő ércet,
Pattant róla másodpercet,
Jár az óra, jár.

De múltja legnagyobb értékét: a sűrű, tiszta nyelvet megőrizte. Sőt az évek folyamán, elveszítve utolsó sallangját is, megtisztult ez a nyelv, egyszerűbb és keresetlenebb lett. De egyszerűbbek és keresetlenebbek lettek a formák, és mélyebb lett a dikció is. Rímei többé nem a külső csillogást szolgálják, hanem egymást támogatva, szervesen fogják össze a sorokat. (A hóval fődött televényen — Az arany avar főtt a télen.)

Egy bő, látszateszillogású kor teremtette meg Kemény Simon líráját, de a nehéz, számonkérő idő mélyítette el a költészet legrejtettebb tárnái felé. Különös és nagyon is elgondolkozató jelenség, hogy ez a költő, aki bizonyos szempontból szinte sűrítve jelenti mindazt, amit „nyugatos” költészetben értünk, milyen kevésbé számontartott. **Forgács Antal**

Spielberg . . .

A „játékhegy” Brno — a régi osztrák Brünn — szélén húzódik meg. Tetején a császári önkény kazamatái, a spielbergi várbörtön. A csehek szívesen mutogatják az idegeneknek egy régi kor barbár emlékeit: a dohos, nyirkos, penészes cellákat s a vallatás száz raffinált és embertelen szerszámát. A brünni börtön pincéiben töltötte csaknem negyedszázados rabságát az Ifjú Olaszország nagy költője: Silvio Pellico s ez a várbörtön zárta magába négy esztendeig Kazinczy Ferencet is. Celláját ma emléktábla jelöli. Legfelül Kazinczy finom európeér feje, alatta a felírás: „Vándor, szent hová lépsz e hely, Menj s mondjad meg hazámnak, Hogy törvényeiért kész vala veszni fia.”

A másik híres magyar rabnak, Lovassy Lászlónak most állított emléket Rédei József Magyar tragédia száz év előtt (Lovassy László pere és rabságának titkos iratai) c. könyvében (Budapest, 1938., Századunk kiadása). Lovassy a száz év előtti Ifjú Magyarország egyik legkiemelkedőbb alakja. Lelkes, bátor, tisztaszívű ifjú, gyűjtőhatású szónok. Az 1832—36. évi pozsonyi országgyűlés jurátustársaságának egyik vezére. E fiatalok már olvasták Széchenyi Stádiumát, de javas-

munka

latait keveslik. A magyar élet teljes átalakítását, feudális kötöttségeitől való felszabadulását, a polgári értelmű Magyarország megalkotását követelik a Rendektől. „Társalkodási Egyesületet“ alakítanak. Ennek egyelőre messzemenő céljai alig vannak. A kor — az 1830-as francia forradalom kora — levegőjében fölmerült problémák megvitatása a társaság célja s ez már egymagában is kellemetlen Metternichék számára. Ha másképp nem, hát konstruált vád alapján kell Lovassyt és társait elnémtani. Sötélelkű emberek mindenütt és mindig akadnak. Ilyen a Társalkodási Egyesület jegyzője: Lapsánszky János, aki vállalkozik az agent provocateur szerepére. Lovassyékat áldozatul esnek a gondosan és gonosan előkészített kelepccének. A bírói eljárás „rövid úton“ történik. Lovassyt tíz évi börtönre ítélik. Ugyanennyit kap Lapsánszky is, de álnéven kiszabadítják, állami hivatalba ültetik és még csaknem 20 esztendővel később is a „becsületben végzett munka“ jutalmának utolsó húszezer forintos részletét veszi föl. Lovassy 1837 áprilisában kerül a Spielberg sötét, testet-lelket emésztő kazamatáiba.

Lovassy 1840 május 12-én császári kegyelem folytán „máris“ szabadult. A csaknem egyesztendős vizsgálati fogsággal együtt Lovassy mintegy négy évig volt fogva. Pulszky Ferenc emlékirataiban így írja le a pozsonyi országgyűlési ifjaknak szabadulása után Lovassyyal való találkozását: „De az örömpohárba mégis belevegyült egy ürömcsepp, amint az országházból kijöttünk, a cukrászboltban a sétatér szegletén megismertük Lovassy Lacit, ki a Spielbergből visszakerült és csakhamar észrevettük, hogy a börtönben megőrült“.

Mi okozta Lovassy Lászlónak, ennek a ragyogó eszű, rabságba kerülésekor még csak 21 éves ifjúembernek belső összeomlását? Mindezt rejteleg volt mindenki előtt. Az Ifjú Magyarország egyik legjelentékenyebb alakját vesztette el Lovassy Lászlóban, rejteleges sorsát mindenki a legnagyobb részvétellel és megdöbbenéssel kísérte. Rédei József könyve most belevilágít Lovassy rabságának szörnyű rejtelmébe. A brünni Országos Hivatal levéltárából felkutatta Lovassy rabságának titkos iratait, gróf Sedlnitzky, a Monarchia akkori rendőrfőnöke, gróf Ugarte, Morvaország akkori kormányzója és a spielbergi börtönhatóságok bizalmas írásait. Kiderült ezekből az iratokból, hogy Lovassyt törvényellenes szigorral kezelték. Indokolatlanul vasraveretéssel súlyosbították fogságát s ugyancsak teljesen indokolatlanul és megengedetlenül nemcsak, hogy teljesen egyedül, rabtárs nélkül hagyták cellájában, hanem úgy elkülönítették, hogy köröskörül csupa üres cella határolta az övét. Lovassy dacos, hirtelen lobbanású büszke lélek volt. Könnyörögni, folyamodni nem tudott. Dacos, „rossz“ rab volt. Most képzeljük el ezt a fiatalosan indulatos valakit a börtön szörnyű magányában, társ nélkül, olvasnivaló nélkül és anélkül, hogy a külvilág eseményeiről éveken keresztül egy villanásnyi hír is érkeznék hozzá. Nem volt-e elkérdhetetlen az a folyamat, amely az ifjú Lovassyt lassan az örület karjaiba kergette? S fogságának őrei, a pedánsak, a „lelkiismeretesek“, a bürokraták! Egymáshoz intézett leveleik csupa udvarias formula, tojás-tánc a paragrafusok lehetőségei között még akkor is, amikor észreveszik

a Lovassy lelkében végbemenő tragikus változást. Még mindig „fontolóra veszik“, hogy közönséges gonosztevőkkel összezárhatják-e a szerencsétlent, még mindig gondosan megsűrrik, hogy milyen olvasnivalót engedjenek be hozzá, s mikor végre, hosszú hónapok után egy imádságos könyv mellett döntenek, még ekkor is további hosszú időbe kerül, amíg megállapítják, hogy az alkalmas-e a kívánt célra.

Borzalmas sors s borzalmas emberek idézték elő. E szörnyű, embertelenül emberi színjáték háttérének földérintésével nagy szolgálatot tett Rédei József. Kommentárt alig fűz az általa közölt iratokhoz. De nem is kell semmiféle magyarázat. Vádirat ez a könyv az önkényuralmak minden, simaszájú bürokratizmus és udvarias diplomatizmus mögött meghúzódó borzalmas embertelensége és kegyetlensége ellen. Száz évvel ezelőtti magyar tragédiáról szól. De, aki tud olvasni, mást is kiolvashat belőle...

Szirtes Andor

Pályázat

Az 1937. január 7-én 30 éves korában elhunyt dr. Weisz Pál orvos emlékére barátai pályadíjat tűznek ki az alábbi feltételekkel:

A pályázók két téma feldolgozása között választhatnak:

1. az intellektuellek szerepe napjaink magyar társadalmi mozgalmában, különös tekintettel a szocialista mozgalomra.
2. A szocialista nevelés alapvető problémái.

A pályadíjat odaitéllő bizottság 5 tagból áll: Falus Ervin, Kassák Lajos, Nádas Endre, Riesz István, Vámbéry Rusztem.

A pályadíjat kitűzők fenntartják jogukat, hogy bármely bizottsági tag akadályoztatása esetén új tagot ők delegáljanak. Határozatát a bizottság 1938. december 15-ig hozza meg és közli a „Munka” ezután megjelenő legközelebbi számában. A bizottság egyszerű szótöbbséggel határoz.

A bizottság által legjobbnak talált pályadíjnyertes mű szerzője 500 P készpénzjutalmat kap, ezenfelül a nyertes tanulmányt a pályadíj kitűzői könyv-alakban kiadják. Az első kiadás 1000 példányban történik, e kiadás terjedelmében a kiadói joggal és a befolyó jövedelemmel a kitűzők rendelkeznek, míg a szerző az első kiadásból 50 tiszteletpéldányt kap. A bizottság csak kiadásra érdemesnek talált tanulmánynak ítéli oda a pályadíjat és ha a beérkezők között ilyen nem talál, a pályázat meghirdetői fenntartják jogukat, hogy az oda nem ítélt pályadíjat újból, esetleg változó feltételekkel tűzzék ki. A pályadíjnyertes és így kiadandó könyvön feltüntetést nyer, hogy az a néh. dr. Weisz Pál emlékére kitűzött pályadíjjal kitüntetett tanulmány és a könyv bevezetőjéül dr. Weisz Pál élete és egyénisége nyer rövid méltatást. A pályaművek gépírásban küldendők be, a mű terjedelme tíz normális könyviv, vagyis 160 oldal lehet.

A pályamunkák legkésőbb 1938. október 1-ig küldendők be a „Munka” szerkesztőségéhez Budapest, VI. ker., Bulcsu-u. 19. II. 7. A pályázatokat jelige alatt kell beküldeni.

A MUNKA szerkesztősége

munka

A PANTHEON ÚJ REGÉNYEI:

Dormándi László: Két jelentéktelen ember

Bibliofil kiállítás. Székely-Kovács

Olga rajzaival Fűzve P 3.20 Kötve P 4.20

Földes Jolán: Fej vagy írás

A világdíjnyertes írónő új nagy regénye

Fűzve P 4.80 Kötve P 5.80

Hemingway: Különös társaság

Fűzve P 3.80 Kötve P 4.80

Kertész Erzsébet: A családi pensio . .

Fűzve P 2.40 Kötve P 3.40

Kruif: A hét vasember

Fűzve P 3.50 Kötve P 4.50

Madelon Lulofs: A szumátrai járőr

Fűzve P 3.80 Kötve P 4.80

MINDEN KÖNYVKERESKEDÉSBN KAPHATÓK!

HAYAS ENDRE

SEBESÜLTEN

VERSEK — MUNKA KIADÁSA

ÁRA **2** PENGŐ

Megendelhető lapunk kiadóhivatalában

Lapunk címlap-kliséjét Rosner Károly modern magyar grafikáról írott könyvéből; a melléklet olajfestményről készült kliséjét pedig Kőrmendi András Kernstokról írott könyvéből vettük kölcsön.

az 60. szám tartalomjegyzéke: hajnal ébredése, titokzatos játék, külvárosi éjszakában, a hidon (kassák lajos) ● idézet szent-györgyi albert beszédéből (gró lajos) ● a pályaház felé (havas endre) ● az új táncművészet kibontakozása (nagy etel) ● őszi kép (murányi-kovács endre) ● kernstok károly képei (kassák lajos) ● az azonosság esztétikája (pierre guéguen) ● kék ház (szó gyula) ● absztrakt művészet (gadányi jenő) ● európai költők antológiája (hercz györgy) ● kemény simon verseiről (forgács antal) ● spielberg (szirtes andor) ● pályázati felhívás ● a címlapon és a mű-mellékleten kernstok károly festmény és rajzreprodukcói ●

munka

társadalmi és művészeti beszámoló ● felelős szerkesztő: kassák lajos ● felelős kiadó: falus ervin ● szerkesztőség és kiadóhivatal: budapest, VI. bulcsu-u. 19 II 7. ● csehszlovákiában: „NOVITAS” bratislava ● minden közleményért a szerző felel ● egyes szám ára: 60 fill., kc. 4.—, lei 20 ● előfizetési félévre 3 p., egész évre 6 p., kc. 18, illetve 36, lei 100, illetve 200 ●

Bethlen Gábor Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest. — Felelős vezető: Lombár L.